Массе а мехкий пролетареш, вIашагIкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГIАЛГIАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГIАЛГIАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

(«СВЕТ») Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

Газет арадувл 1923 шера деиз ● ШИНАРА, 10 декабрь, 1974 шу. ● № 147 (5436). ● Мах 2 кап.

ТАСС хоам

«СОЮЗ-16»: никъ баь даьннад

1974 шера 8 декабре «Союз-16» яхача кема тIарча балхий программа толаме кхоачашъяьчул тIехьагIа Лаьтта Iобессар космонавташ новкъостий Анатолий Васильевич Филипченкои Николай Николаевич Рукавишникови.

Московски ханах 11 сахьати 04 минути яьлча «Союз-16» яхача космически кема из Iодоссадеш йола аппарат кIаьдда лаьтта ессар Советски Союза территоре тIа город Джезказгана къилбаседехьа 300 километр гаьна. Iобессачул тIехьагIа космонавташ могаш маьрша ба.

Ялх дени ялх буси орбитальни никъ беча юкъагIа планагIа де оттадаь хинна тохкамаш даьд «Союзи» «Аполлони» яха космически кемаш вIашагIхоттара 1975 шера е лаьрхIача советско - американски эксперименто дIамадеххара эргаяьха тоаяьча кердача стыковочни агрегата а цун автоматикана а, ориентаце, кема лехкарен цу чу вахар Iалашдарен системана. «Союз-16» яхача кема маневраш, ориентаци, стабилизаци кхоачашъеча хана экипажа мел даьри балха режими тIехьагIа цхьана полет еча хана кхоачашде деза деккараш санна дар.

Белгалъяь хиннача программа маяххара космонавташа А. В. Филипченкоси Н. Н. Рукавишниковеи Iилмани Iилма-технически тохкамаш дир, халкъа боахама долча гIулакха Советски Союза территоре тайп-тайпарча участкай сурташ даьхар.

Е лаьрхIача космически эксперимента хьалашта махулла гаргаэзача хьалашка баьча наькъа ерригача этапашка «Союз-16» яха кема системаша а цун борта тIа оттаяь хиннача аппаратура а болх дика бир.

ДОТТАГIАЛА ХЬАЛАШКА

РАМБУЙЕ. 5 декабрь (ТАСС спец. корр.) Французски Республика Президента В. Жискар д'Эстэна КПСС ЦК Генеральни секретара Л. И. Брежнева сийна тахан шу оттадир.

Шун тIа бар: советски оагIонгахьара — КПСС ЦК Политбюро член, СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министр А. А. Громыко, арахьарча торговле министр Н. С. Патоличев, КПСС ЦК Отдела заведующи П. А. Абрасимов, Францера СССР посол С. В. Червоненко, КПСС ЦК Генеральни секретара помощникаш А. М. Александров, А. И. Блатов, КПСС ЦК Отдела заведующе заместитель В. В. Загладин, ТАСС генеральни директор Л. М. Замятин, СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министра заместитель А. Г. Ковалев, СССР МИД коллеге член Ю. В. Дубинин, СССР Францера торгови викал Л. С. Ежов.

Французски оагIонгахьара — Премьер-министр Ж. Ширак, Франце Къаман собране председатель Э. Фор, кхыча мехкашцарча гIулакхий министр Ж. Сованьярг, экономикаи финансайи министр Ж.-П. Фуркад, оборона министр Ж. Суфле, промышленностеи Iилман тохкамийи министр М. Д. Орнано, арахьарча торговле дешашта вола пачхьалкхен секретарь Н. Сегар, президента канцеляре генеральни секретарь К. Пьер-Броссолет, президента пресс-служба кулгалхо К. Гуйу-Бошан, атомни энергена йолча комиссариата генеральни администратор А. Жиро, Франце доазлерча гIоазарий викалаш.

Шун тIа къамаьлаш дир В. Жискар д'Эстэнеи Л. И. Брежневеи.

В. Жискар д'Эстэна къамаьл

Господин Генеральни секретарь!

Хьо тIаэца духхьашха сийле кхьачаи доккха дикахетар хиннеи ва со, цхьабакъда Хьо тха мехка духхьашха воагIаш вац. Хьа визито тешал ду, Францеи СССР-ан юкъе этта гIулакхаш хьалхагIа деиз хьадоагIаш чIоагIеи хилара: хьалхагIа деиз уж хьадоагIаш хилара тешал ду цо сай оагIонгахьара дIахо кхахьа со дага волаш йолча традицена. Францеи Советски Союзеи эггара лакхе латтача кулгалхой кастсастеи хан-ханнахьеи вIашагIбеттабалара традицена юкъе тарлуш уж доланзаь; уж чIоагIа хилара тешал ду. Хьа французски собеседникаш президент Помпиду кхалхарах хувцабалар уж гIулакхаш дегIалахкара цхьаьца а тайпара ца Iаьткъандаь, уж юха ца соцадаьнда.

Паччахьалкхенашта эггара керте латтарий цу тайпара практика са оагIонгахьара уж дIахо лелае безам хилара махеттара хинна ца Iеш, са сай дог тийша ма хиллара, цхьана леладу франко - советски гIулакхаш-тха арахьарча политика лардера элемент хиларан дунен халкъашта юкъера кхоххам кIаьдбара пайдана долча оагIорахьа оаха хьегача къих дIахадa йиш йоацаш уж хиларан махеттара а да.

Оаха лелаю кхоххам кIаьдбара политика французски арахьара политика ханна йолча конъюктурана тIайнга дагга хиларца ювзаенна хиннаяц цIаккха а. Малхбоаленнеи малхбузеннеи юкъе Iимерзаг1а йола юкъмоттиг оттаяра гIулакхa селхан тхо эггара хьалха а даьха дIаоттадаь; хIаьта тахан барт вIашагIа ца кхеташ дола керда дешаш юкъе ца далийтеи кхоххам кIаьдбара стадегара вIаши дага а дувлаш барт вIашагIкхетара стадега довла лараи тхо оарцагIдоахаш йолча халданза лелабеча лостамца йоагIаш я из.

Деш дола къамаьл, тхона хетачох, довний кхерам, хьалхагIа хиннача тайпара, алхха кIезигбара хьакъехьа дац. Дунеи халкъашта юкъерча гIулакхашка а эггара хьалха европейски континентерча гIулакхашка а дегIакхувла йоагIа къаман е регнональни хьалаш шоай тайпара хилар бакъдаь тIаэцареи законни хьашташ хьахьоккхаш дола хетараш тайп-тайпара хулга ларх1ареи ларда тIа латта керда уйла а хIара къамо е шийна хержа никъ а. Иштта вIаштIехьдаха деза машари кхерамзлеи. белггала аьлча, вай континенте чIоагIъе йиш хулийташ дола хьалаш.

Из уйла реальни хет тхона деррига мехкаш шоайла вIаши тийша хилар хIара денна тIатIа дукхагIа хьагучадоахаши цу цхьан ханна шоай тайпара наькъаш чIоагIдарга уж дугаши йола хIанзара эволюци цо теркалъечча боараме.

Белгалдоалаш хIама да, тайп - тайпара политически общественни системаш йолча мехкашта юкъе хила йиш йолаш долча доттагIала, вIаши дагардараш кхетадара, цхьана хьинаре гIулакхаш леладара вай, французашеи советски нахеи хьоккхам гойта хилар.

Из доттагIали вIаши дагардараш кхетаделгеи хьалхагIе а хьахиннад державашта юкъера гIулакхаш цхьатара, чIоагIа, машаре хилийта безам хиларах. Иштта бIаьш шерашка шоайла вIаши влиянн ешн цхьанне шоллагIъяр йIаьхи еши хьаиха вай культураш вIаши кIоаргагIа йовзара ларда тIа а латт уж. Уж чIоагIденнад, юххера а, паргIато лоаяр духьа вай цхьана лоаттабаьча къовсаме.

Вай гIулакхаш цу исторически политически лардаш тIа дикагIа дегIаухаргда вай шин мехка юкъера массе тайпара обмен дукхагIа шер ме лу, цу тайппара французскин советски халкъаш шоайла вIаши дикагIа довзара новкъостал а деш.

Цунца дувзаденна вай хьегача къина хьалхашка эггара шерагIа никъ хьабеллалу гIулакхаш леладара.

Экономически даькъе массехк шу хьалхагIа а тIехьа сов майра леладу аьнна хийтта гIулакхаш хIанз тIехьашкахьа дисад. ХIаьта а, франко - советски обмен хIанз а боккхача лоархIаме я вай шин мехка экономически вахаре, хIаьта цига а моттиг я дIахорча прогрессана. Аз сайггара дакъа лоацаргда инициаторех цаI, шоаца махарра, сай хана со хинна дола цхьана леладу франко - советски экономически гIулакхаш дегIадоаладара юкъе.

ХIанзчул тIехьагIа де дезаш дукха хIамаш да культурни бувзамаш дегIадоаладара даькъе а. Цу бувзамий хьалхагIа деиз хьайоагIаш йола традици теркалйича хеталу, вай халкъий ираза духьа цу даькъе вай кхы а гаьнагIа дIахьалхашкахьа дохалургдар аьнна. Аз дIаоал Iилман техникан даькъера вай обмен сиххеи чIоаггIеи дегIаухаш хилар сайна дика хеташ хилар.

Политически даькъе укх тIеххьарча шерашка консультацей йиззa механизм хьаьйь. ХIанз деш дола къамаьл цунах пайда дукхагIа эцара, из чIоагIагIеи йиззa эффективни хилийтара хьакъехьа да. Вай лерхIарех цхьадараш цхьатара хилар бакъдарах кхоачам баь Iе дезац вай. Дунеи халкъашта юкъерча сообществе вай мехкашта тIалаттачи бехктохкамо йоккхий дунен проблемаш къоастаяра новкъостал дар духьа вIаши дагардараш дикагIа кхетадергдола гIулакх де дагадохийт вайна.

Господин Генеральни секретарь, хIанз хIара сай сайре дIахьу аз башха дикача эрсий книжкех цаI дешаш. Зама, гIулакхаш, экономически социальни хьалаш хувцаденнад. Цхьабакъда эрсий халкъ, «ТIемеи машареи» бокъонца дола турпал ше хиннача тайпара дисад. Дог цхьалха из хиларо, цун майрало, сага хулаш йолча цун Iимерзало французски халкъагара доттагIали сийи лехад цунна.

Цхьана леладу советско - французски гIулакхаш кхы а чIоагIагIа дегIаахари машар чIоагIбара цар новкъостал дари ловш айса ловца болккхача хана аз кад айбу, господин Генеральни секретарь хьа моаршала, советски халкъа ираза, Францеиеи СССР-ан юкъерча доттагIала хьамара.

Л. И. Брежнева къамаьл

Хьамсара господин Президент!

Хьамсара господаш!

Новкъостий!

Эггара хьалха мукъаба сона тхо безаме тIаэцарах, тха мехках, тха халкъах дика дешаш аларах шоана баркал ала.

Оаха баркал оал Хьона, г-н Президент, советско-французски паччахьалкхенашта керте латтарий контакташ дIахо яхьара тхо укхаза — тхоца доттагIал долча Франце лаьттан тIа—хьехарах. 1966 шера деиз хадданза хьайоагIаш а СССР-ан Францеиеи юкъерча гIулакхий керттера дакъа да ала мегаргдолаш а я уж контакташ. ХIаьта укх тIеххьарча шин шера хIанз диазлагIа вIашагIкхет вай балха дешашта.

Хьо Французски Республика Президент хинначул тIехьагIа духхьашха бIаргагуш да вай. Цхьабакъда Советски Союзе Хьо вовза дукха ха я, Хьо вовз, советско - французски юкъмоттиг дегIайоалаяра гIулакха Iа Iайхха ондо дакъа лацарах, эггара хьалха экономика даькъе. Вай вIашагIкхетар пайданеи беркатеи хургхиларга доггоах оаха. Вай шинна а мехка халкий хьашташта махеттара хургда из.

Советско - французски юкъмоттиг дегIаахара дика мах бе бахьанаш да вай. Цхьана къахьегаро вайга йиш хилийтай вIаши гIойле йолча тайпара цхьана леладеча гIулакхашта тешаме лард йолла. Из политически сферана а, экономикана а, вай Iилма-технически культурни бувзамашта а доагIаш да. Бакъдар аьлча, къоастаде дезаш дола дешаш а да, дIадаха дезаш дола белгталара чоалхане хIамаш а да.

Тхо укхаза даьхкад цхьана леладеча советско-французски гIулакхашта цхьана къа а хьийга керда импульс яла дег тIарча безамах дизза долаш. Оаха кхетадечох, из де гIерташ я французски оагIув а.

Укхаза дагадохийташ хоза хет тхона, Советски Союзаи Францеиеи юкъера гIулакхаш дуккхача хьале кхыча мехкашта дика хьоккхам хинна хилар. ТIехдаккхар хургдац, Советски Союзои Францеи цхьана къахьегарца Европе а, Европе меттел кхычахьа а, политически климат унахцIенача хьал тIа оттаяра кIезигача боараме доацаш новкъостал даьд аьлча.

Вай мехкий позицеш дунен халкъашта юкъерча хIанзарча хьала юкъмоттигерча дешашта вIаши гарга я е цхьатара я. ХIаьта из фу яхилта да аьлча, дунен халкъашта юкъера кхоххам дIахо кIаьдбара гIулакха дIахо корта а болаш цхьана гIулакхаш леладе никъ ба.

Ховш да, цхьайолча проблемаех вайна хетараш доллача хIамашта цхьатара ца хилар, из къайле яц. Цхьабакъда цу духьа, тхона хетачох, бахьанаш дукхагIа да, вIашагIлеттадала, консультацеш е, хетараш вIаши гаргадоаладе. Вай вIашагIкхетаро лерхIача лоархIамеча хIамаех цаI лоархI оаха вай мехкаша дунен халкъашта юкъерча гIулакхашка вIаши леладеча бувзамий сферa кхы а дукхагIа шерьяр.

Вай деношкара дунен халкъашта юкъера вахар чоалханеи вIашдухьаленаш йолаши да. Низ болаш йоагIа халкъий машари кхерамзлеи чIоагIъяра тенденци, кхоххам кIаьдлуш латт. ХIаьта цу цхьан ханна тIема кхуврчаш латташ да, экхам хилара кхерам болаш да Гаргарча Малхбоалера хьал, дIахо а Iоадеши эргадоахаш тоадеши да герзаш. ЦIаккха а ца хиннача тайпара йоккхий торонаш хьаелл Iилма-технически революце дерригача адамий хIама тоадара. ХIаьта цу цхьан ханна дуккхача мехкашта хьалхашка тIа-тIа ирагIа хьаувтт энергетически, продовольственни, кхыраш санна йола проблемаш.

Оаха оттадац укхаза цу хIамай бахьаний анализ яреи къоастаянза йиса проблемаш къоастаяра рецепташ яларен декхар. Царех хIараяр дукхача паччахьалкхенаша къаьстта уйла тIаяхийта эзаши цхьана къахьега дезаши я.

Цхьабакъда шеко йоацаш да цаI: уж ерригa проблемаш къоастаеча толам балара хиланза даргдоаца хьал да чIоагIа машар Iалашбар, кхоххам кIаьдбара процесс дегIайоалаяри кIоаргъяри. ХIаьта Советски Союзах лаьца аьлча, тхо чIоагIеи хаьддаи дIакхайкаде йиш йолаш да — уж лерхIараш кхоачашдар духьа лоаттабеча къовсаме из тешаме партнер хинналгеи массаза а хургйолгеи.

Кхоххам кIаьдбара, цхьана гIулакхаш леладара, машара идеяшта тIехьа хилар практически гIулакхашка тохк. Цу даькъе Европе эггара лоархIамегIара практически гIулакх — кхерамзлени цхьана гIулакхаш леладарен дешашта йола Совещани.

ХьатIадоагIача шера ниисса ткъаь итт шу дуз европейски лаьттан тIа йоккхийча топий тата дижача, Iоуха шIий сецача дийнахьа деиз. Советски Союзерча тхона, Францерча шоана а мо мара, цIаккха а бицлургбац адамий исторе чухь эггара халагIа, эггара дукхагIа цIий Iодохийташ хинна тIом. Цудухьа дIабаьина бала кхы цIаккха а юха тIа ца бар ловш мел барий юкъара декхар лоархI оаха европейски машара лардаш тешшаме чIоагIъяра долла хIама дар. Ерригача Европа юкъарча Совещане болх эггара авторитетнегIа болча боараме сихагIа толаме чакхбаккхар, тха дог тийшачох, цу оагIорахьа Iалашмате лоархIаме гIа баккхар хургда.

Ерригача вай планетана тIера цIена, маьрша сигале Iалашъярал лоархIамегIеи дика кагIеи деккар дац. Цу гIулакха хьашт мелд а низ тIабахийта, хьашт мелд а къахьега кхо хетац. Духхьал цу позицешкара дика мах бу оаха дукха ха йоацаш Владивостоке США президентаца Дж. Фордаца хиннача переговорий итогий.

Цу позицешкара лелабу оаха Советски Союзаи Францеиеи юкъера гIулакхаш дегIадоаладарна лаьца никъ а. Уж дикагIа ме хул, вай цхьана леладу гIулакхаш шерагIеи вIаши юкъера тешам чIоагIагIеи ме хул Европерчеи дерригача дунен тIарчеи чIоагIача машара гIулакха дикагIа хургда.

ДIадахача шераша бакъдаьд советско - американски доттагIала гIулакхаш массе оагIорахьара дегIакхувлара политика беркате хилар, дог теша а деш хьахьеккхад, царех мел торонаш йоахк. ХIанз цу торонех тер ма лу дукхагIа пайда эцарах латт гIулакх. Принципиально вай вIаштIехьбаьнна барт тIатIа кердагIча хьаддача гIулакхашца хьалбизарах латт гIулакх. Аз дош лу Хьона, г-н Президент, цIена дог-уйла йолаш хилара Советски Союза оагIонгахьара хIама эшарг ца хиларах.

Советски Союзеи Францеи доттагIал — из да вай мехкий халкъий доккха беркат, из чIоагIдеи дегIакхувлеи дезаш да вай. Из уйла йолаш я Советски Союза Коммунистически парти, тха правительство, деррига советски халкъ.

ШIаьхха а баркал оал аз Хьона, г-н Президент, Iа тхо Франце хьехарах, Iа хьоашал дарах. ДоагIача тайпара оахош цунна жоп дургда аьнна хет сона официальни визитаца Хьо Советски Союзе венача хана.

Цхьана леладу советско-французски гIулакхаш халкъий машареи кхерамзлени духьа дIахо кIоаргдалар ловш текъабу аз кад!

Вай халкъашта юкъерча чIоагIача доттагIала духьа!

Хьа моаршалла, господин Президент!

***

Шу чакхдаьлар дIайхача, доттагIала хьалашка В. Жискар д'Эстэнеи Л. И. Брежневеи къамаьлашка чIоаггIа теркам тIабахийта ла а дийгIар, гIоараш тохаш тIа а ийцар.

1975-1979 ш. ш. ЦХЬАНА ЭКОНОМИЧЕСКИ ГIУЛАКХАШ ЛЕЛАДАРА ХЬАКЪЕХЬА СОВЕТСКИ СОЦИАЛИСТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКАЙ СОЮЗАИ ФРАНЦУЗСКИ РЕСПУБЛИКАНЕИ ЮКЪЕ ЯЬ

СОГЛАШЕНИ

Советски Социалистически Республикай Союзеи Французски Республикаи,

цхьана леладу экономически гIулакхаш шинна а мехка юкъера юкъмоттиг дегIайоалаяра эггара боккхагIча лоархIаме хиларах дог тийша а йолаш, промышленно - технически прогрессо хьаеллаш йолча торонех бизаагIа пайда эца а ловш,

1961 шера 3 сентябре яьча вIаши юкъерча торговя гIулакхий хьакъехьарчеи Францерча СССР торговн представительства статуса хьакъехьарчеи соглашене положенеш, 1966 шера 30 июне цхьана яь деклараци, цу дийнахьа яь цхьана леладеча Iилма - технически экономически гIулакхий хьакъехьара соглашени, 1971 шера 27 октябре яь цхьана леладу экономически, технически, промышленни гIулакхаш дегIадоаладара хьакъехьара соглашени, 1973 шера 10 июле итт шера оттаяь экономикан промышленностеи даькъе цхьана леладу советско-французски гIулакхаш кIоаргдара программа теркал а еш,

цхьана леладу гIулакхаш цхьатарарча бокъоний вIаши йолча гIойленн ларда тIа дIахо леладеи чIоагIдеи, хIаьта иштта 1973 шера 10 июле оттаяь цхьана леладу гIулакхаш кIоаргдара программа кхоачашъелга сихде а ловш,

цу гIулакха керда соглашени яр бакъахьа а лоархIаш,

укх лохерчоа барт вIашIехьбаьнна:

СТАТЬЯ I

Шинна а оагIоно дIахо а шоай низаш тIаухийтаргда шинна а мехка юкъе цхьана леладу экономически гIулакхаш дегIакхувлараи чIоагIдараи.

Цхьана леладу уж гIулакхаш эггара хьалха чакхдоахаргда уж дегIаккхувлара аьттув болашагIа йола торонаш йолча экономика доакъашка. Шинна а оагIоно данза дарг мел доацар дергда цу гIулакха.

Шинна а оагIоно, белггала аьлча, новкъостал дергда шинна а оагIонна хьашт долаши 1973 шера 10 июле оттаяьча цхьана леладу гIулакхаш кIоаргдара программа тIа белгалъяьи йола проекташ кхоачашъяра. ЙоагIаш йола контракташ ергъя дунен рынке лелаераш санна йолча условешка хьежжа.

СТАТЬЯ II

Шинна оагIоно декхар тIаэц шоай доалахьа йолаш йолча ерригача средствашца шинна а мехка организацештеи предприятештеи юкъе яьча контракташ тIа хьахьеккхача условешка хьежжа шинна а оагIонна хьашт долаш йола йоккха масштаба проекташ, компенсационни ларда тIа кхоачашъе йиш йола проекташ а тIехьа, кхоачашъяра новкъостал де.

СТАТЬЯ III

Шинна а оагIоно могаергъя шинна а мехка компетентни предприятештеи организацештеи юкъера промышленни кооперации, цхьана хIамаш хьаелга а тIехьа, дегIакхувлара тIаерзаяь инициатива.

Цу гIулакха шоай компетенце доазонел чухьа гIулакхаш чакхдоахаргда цар цу тайпара кооперации чакхъяккхара хьалаш аттача дахар духьа.

СТАТЬЯ IV

Экономически гIулакхаш дегIакхувлара финансировани яра дешай лоархIам кхета а беш, шинна а оагIоно къахьегаргда тар ма лу дуккхагIа аьттув хургболча хьалашка цар доагIаш долча законодательствай доазонел чухьа кредиташ телара.

СТАТЬЯ V

Цу шиннех хIара мехка лелача законий доазонел чухьа компетентни советски французски органаша шо-шоашта доагIача даькъа новкъостал дергда французски фирмай представительствашта СССР-е аккредитаци яраи вIашагIъийна советско - французски обществаш Франце вIашагIйохкараи.

СТАТЬЯ VI

Укх соглашене тIа белгаллаь цхьана леладу гIулакхаш дегIакхувлар духьа оагIонех хIаране декхар тIаэц вокх мехка организацешта, предприятешта, фирмашта а цига гIулакхе барашта а болх беи чуIеи цIенош эшара е хувцара, хиланза яргIоаца конторски оборудовании канцелярски хIамаши хьачуяра, болхлой дIаийбара, цу организацей, предприятей, фирмай боагIаш болча гIулакхаш тIарча нахаи викалаштеи, хIаьта иштта цар дезалхошта а визаш телара, цкъа санна дуккхазза телараш а юкъе йоагIаш, цу тайпара нах корта болаш цола гIулакхаш лаьрхIа шоаш Iеш болча мехка территоре тIа дIа-юха ахара доагIача тайпара новкъостал де.

СТАТЬЯ VII

Шинна а мехка викалаш шера цкъачул кIезигагIа боацаш аргI-аргIа Парижеи Москвеи вIашагIбетталургба е соглашении 1973 шера 10 июлера цхьача леладу гIулакхаш кIоаргдара программеи кхоачашъяра лелам тахкара а хIаьта иштта уж кхоачашъелга Iалашдар духьа гIулакхаш кийчдара а.

СТАТЬЯ VIII

Е соглашени чIоагI а енна дIайолалу 1975 шера 1 январе деиз, ха чакхйоал укхан 1979 шера 31 декабре.

Шоай дунен халкъашта юкъерча декхарашка хьежжа шоай хила тарлуш йола консультацеш яра бокъо шоашта тIехь ют шинна а оагIоно, цхьабакъда укх соглашене керттерча лерхIараштa цу консультацеша кхерам тIаоттабергбоацача тайпара.

1974 шера 6 декабре Рамбуйе шин экземплярагIа яьй, хIара яр эрсийн французийн меттал, хIаьта шаккхе текст цхьатарра низ болаш а я.

Советски Социалистически Республикай Союза хьалхара **Л. И. БРЕЖНЕВ.**

Французски Республикана хьалхара **В. ЖИСКАР д'ЭСТЭН.**

СОВЕТСКО-ФРАНЦУЗСКИ КОММЮНИКЕ

Французски Республика Президента В. Жискар д'Эстэна вехарагIа балха визитаца ваха 1974 шера 4 декабрера 7 декабре кхаччалца Франце хиннав Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитета Генеральни секретарь, СССР Лакхехьарча Совета Президиума член Л. И. Брежнев.

Рамбуйе яьча беседашка дакъа доацаш хиннаб:

советски оагIонгахьара — КПСС ЦК Политбюро член, СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министр А. А. Громыко, арахьарча торговле министр Н. С. Патоличев, КПСС ЦК отдела заведующи П. А. Абрасимов, Францера СССР посол С. В. Червоненко, КПСС Генеральни секретара помощникаш А. М. Александров, А. И. Блатов, КПСС ЦК отдела заведующе заместитель В. В. Загладин, ТАСС генеральни директор Л. М. Замятин, СССР кхыча мехкашцарча гIулакхий министра заместитель А. Г. Ковалев, СССР МИД коллеге член Ю. В. Дубинин;

французски оагIонгахьара — Франце кхыча мехкашцарча гIулакхий министр Ж. Сованьярг, экономикаи финансайи министр Ж.-П. Фуркад, арахьарча торговле дешашта вола паччахьалкхен секретарь Н. Сегар, Президента канцеляре генеральни секретарь К. Пьер-Броссолет, Франце МИД генеральни секретарь Ж. де Курсель, СССР-ера Франце посол Ж. Вимон, Франце Президента советникаш Ж.-П. Дютэ, К. Гуйу-Бошан, Г. Робен.

Советски Союзаи Францеиеи юкъерча гIулакхашка массаза а ма хиллара йола доттагIалея вIаши дагардараш кхетадареи уйла йолаш а цар арахьарча политика керттерча доакъоех цхьа дакъеи дунен тIа кхоххам кIаьдбареи дунен халкъашта юкъера кхерамзле чIоагIъяреи массазара лоархIаме фактори йола шинна а мехка юкъера барт-цхьоагIони цхьана леладеча гIулакхийи политика хьалхагIа деиз хилар бакъдеш а дар вIашагIкхетар. Л. И. Брежневеи В. Жискар д'Эстэнеи шоайла дIа-хьа дагадохийтар 1970 шерара политически консультацей хьакъехьара протоколи 1971 шерара СССР-аи Францеиеи юкъе цхьана леладеча гIулакхий принципаши санна долча лардерча советско-французски документий беш бола лоархIам.

ОагIонаша къаьстта уйла тIаяхийтар Европера хьал дегIадара. Цар хьаккхайкадир континента Малхбоалени Малхбузени мехкашта юкъера гIулакхаш тоадаларо дунен халкъашта юкъера кхоххам кIаьдбара юкъе дакъа лацара йола Европа торонаш шеръяра шоаш раьза хилар. СССР-ои Францеи, шоай оагIонгахьара, хьинаре къахьегаргда цу тайпара дегIаахара аьттув бола гIулакхаш леладари уж вIаштIехьдалийтари духьа. Европера хьал тоадара боккхача лоархIаме я аьнна хет цариа 1971 шера 3 сентябре яь оагIорахьара яь соглашени.

КIоаргга хьожаш дола гIулакх хилар Европерча кхерамзлени цхьана гIулакхаш леладарен дешашта йолча совещане балха леламах. Шинна а оагIоно цIаькха а белгалдаьккхар, Европера кхоххам дIахо кIаьдбара процесса лоархIамегIара дакъа долча цу совещане шоаш чIоагIа лоархIам беш хилар. Царна хетачох, совещане толам баларо новкъостал дергда Европереи дерригача дунен тIарея машар дIахо чIоагIбара. ОагIонаша хьакхайкаду, Советски Союзеи Францеи, белггала аьлча, шоашта юкъе лелача гIулакхий опытах кор гIортолга а еш, шоашкарча шоай инициативашцеи вIаши консультацеш яра наькъацеи совещане балха юкъе дакъа лаьцан дIахо лоацаши хилара шоаш раьза хилар.

ОагIонаша белгалдаьккхар, Женеверча совещане шоллагIча этапе бухсоцпаш долча документий проекташ кийчъяра даькъе лоархIаме прогресс хинна хилар, белггала аьлча, укх тIеххьарча кIирашка. Советски Союзои Францеи хьакхайкаду, Хельсинке тIанйцача деи повестка доазонел чухьа хIанз а дагадовланза дисача дешашта совещане шоллагIа этап чакхъяккхар духьа, дагадовлара кхы а чIоагIагIа къахьега лаьрхIа шоаш хилар.

Цар бакъду, совещани лоаццача хана чакхъяккхара, цун кхоалагIа этап чакхъяккхара паччахьалкхенашта керте латтараша бухсоцпаш долча документашта кулгаш яздара дика торонаш кийчъяь хилар.

Беседаш йолча хана иштта дийцар Гаргарча Малхбоалера хьал. ОагIонаша белгалъяьккхар палестински халкъа законни бокъонаш теркалъяра даькъе хинна прогресс. Уж раьза я уж бокъонаш, ООН-а йоагIаш йола решенеш кхоачашъяра ларда тIа цу районера ерригa паччахьалкхенаш кхычарех тийша хIама доацаш яхара йолча бокъон сий а деш, чIоагIъе езаш хилара. Советски Союзеи Францеи саготду, царна хетачох, цIенхаштта кхераме долча хIанз Гаргарча Малхбоалене латтача хьало. ХьалхагIа а санна лоархI цар, 1967 шера дIалийцача ерригача территорешкара израильски бIу ара ца баьккхача а кхерамзачеи бакъдаь тIанйцачеи доазонашка яхара йола цу районерча хIара паччахьалкхеи бокъо бакъъяь тIа ца ийцача а нийсхонагIеи чIоагIача машара наькъацеи дош къоастаделга дувца дезаш а ца хилар. Цунна дувзаденна цар хьакхайкаду, Гаргарча Малхбоален хьакъехьарча Женевски машара конференце ший болх тар ма лу сихагIа дIаболабарга доггдоахаш шоаш хилар.

Советски Союзои Францеи хьакхайкаду хIанз а Кипре латтача кхерамеча хьалаца дувзаденна шоаш саготдеш хилар. Царна хетачох, кипрски дош къоастаделга переговорий наькъаца хила дезаш а Кипра Республика кхычарех тийша хIама доацаш хилара, суверенитета, территориальни бIаргчала дизза сий дара. Кипра хьакъехьа Кхерамзлен Советои ООН Генеральни Ассамблеяи решенеш тешшаме кхоачашъяра ларда тIа хила дезаш а да. Кхыча мехкашкара деррига герзашцара нираш Кипра Республикера сихагIа арадахаран байдда дIабаха беррига нах, царна кхерамзлен хьалаш Iалаш а даь, шоай моттигашка юха бахкийтаран тIехьа я Советски Союзи Францеи.

Индокитаерча хьалага хьежар. Вьетнамера тIом соцабареи машар юха оттабареи хьакъехьара Парижски соглашени цунна кулгаш яздаьча ерригача оагIонаша йизза кхоачашъяра шоаш тIехьа латташ хилар а вьетнамски соглашенегеи из чакхъяккхара хьакъехьарча протоколагеи хьежжа Лаосе машари къаман барти юхаоттабара шоаш раьза хилар а хьакхайкаду Советски Союзои Францеи. Камбоджийски проблема, кхы мехкаш юкъе ца а гIерташ, камбоджийски халкъо ше къоастае еза аьнна хет шинна а оагIонна.

(ДIахододар 2-ча оагIо тIа).

СОВЕТСКО-ФРАНЦУЗСКИ КОММЮНИКЕ

(Чаккхедоалар. Долалур 1-ча оагIон тIа).

ОагIонаша хьаккхийтаду, гервоаш дIадахара даькъе цар хьетача къиво лепхIар, керттера дакъа ядерни герз дIадоаккхилга а долаш, дунен халкъашта юкъерча корта болча тIахьожамагIа массане а цIендаь а герз дIадоаккхилга хилар. Из дага а долаш, герз вIедаккхара деша хьалхагIа а санна дерригдунен конференци гульяра тIехьа латт СССР-и Франции. Цу конференце герзий балана адамле кIалхаръяккхара гIулакхаш юкъе доккха дакъа лаца йиш йолаш хилар теркал а деш.

Членаш - вIашагIъелларчаш шоаш а йолаш йолча ВIашагIкхийттача Къамий - Организаце дерхIарашта дун Устава тIехьашаме йолча СССР-ой Францеи бакъду цу организацена тIадилла гIулакх машари кхерамален хьаллоаттаяра боккхача лоартIаме хилар. Иштта бакъду цар массане а къоабалдаь тIайийцачей нийсхо, ии хьисапий ларда дIа латтача а ший беррига лоархIам боа ца беш хьалоагIача а ООН-а Устава шоаш тIехь хилар.

* * *

ОагIонаша цIаьхха а хьахкхайкадир, СССР-ан Францеиеи юкъе шин оагIорачара гIулакхаш дегIадаккхара шоаш боккха лоархIам беш хилар. Цар белгалдаьккхар, мадарба аьлча, дунен проблемех лаьна дIахо а каст-каста политически консультацеш а шоаш дага хилар а массе боараме, къаьстта а пачхьалкхенашта керте латтарий боараме, уж лелаяр. Цхьана леладеча советско-французски гIулакхий массазара дакъа хилар а. Цу цхьан хинна КПСС ЦК Генеральни секретарей Франце Президентей белгалдаьккхар, баьхь дешашта уж вIашагIкхетар СССР-ан Францеиеч юкъе дипломатически гIулакхаш оттадаь 50 шу дузача хачна нийсденна хилара шоаш раьза хилар.

Къаьстта уйла тIаьхийтар шинна а мехка юкъерча гIулакхий лоархIаметIарча лардех цаI лоархIалуш долча экономически бувзамашка хьажара. ОагIонаша хьаккхайкадир шинна а мехка юкъерча торговле объем пхе шера шозза лаккъе аьнна 1960 шера лаьрхIачул 1970 шерагара 1974 шерага кхаччалца йолча юкъагIа товарооборот йоккхагIа хилара шоаш раьза хилар.

Цхьана леладу экономически промышленни гIулакхаш экономикан промышленностей даькъе цхьана леладу советско-французски гIулакхаш кIоаргдара итт шера яьча 1973 шера 10 июле Москве кулгаш яздаьча программага хьежжа дегIаух, хIаьта цун лоархIам цIаьхха белгал а баьккхар. Из программа кхоачашъяра шинна а мехка юкъе контракташ яьй цхьана леладеча промышленни гIулакхашта йоккхий масштабаш йола проекташ оттаяьа.

ВIаши юкъе леладу гIулакхаш чIоагIделгеи шерделгеи Iалашдар духьа КПСС ЦК Генеральни секретарей Франце Президентей 1974 шера 6 декабре кулгаш яздаьд 1975 — 1979 шерашта юкъерча юкъагIа цхьана экономически гIулакхаш леладара хьакъехьарча соглашенена. Цу соглашене чIоагIа лоархIам бу оагIонашта.

Цу дийнахьа а кулгаш яздар дIахорча пхе шера кхоачашъе езача цхьана леладеча экономически гIулакхий лоархIамегIа йолча проекташта финансировани елга Iалашдеш йолча кредитни соглашенена.

СССР-ан Францеиеи юкъерчча экономически гIулакхий даькъе дика перспективаш хьайийлла хиларах дог тийша а йолаш, уж гIулакхаш дIахо шердеи дегIаккхувлеи лаьрхIа шоаш хилар хьа а кхайкадеш, советско - французски товарооборот укх гарггарча шерашка лаккъяра чаккхаха керда гIулаккхаш белгалдаьд оагIонаша. ДIахорча пхе шера товарооборот чаккхдоалача пхе шерана нийсйнча шозза лаккъе а из кхозза лаккъяра данза дарг мел доацар де а хIаьта иштта шин мехка юкъера торгови обменаш цхьатарарча боараме дегIаухилга Iалашде а лаьрхIад оагIонаша.

Цу тайппара, СССР-ан Францеиеи юкъе цхьана леладеча промышленни гIулакхий керттерча проекташка а хIаьта иштта вIаши энергетически товараш лоаттадара торонашка а кIоаргга хьежачул тIехьагIа оагIонаша вaIaл йир цхьана леладеча гIулакхий керда проекташ кхоачашъяра новкъостал де. Цу гIулакха кулгаш яздаьд экономикан промышленностей даькъе итт шера цхьана леладергдола гIулакхаш кIоаргдара программане тIехьа доагIача протокола, шаккхе оагIув дага а яьнна оттаяь массехк проект цунна юкъе а хьош. Раьза хинна белгалдаьккхар, 1980 шера дела еррига а лаьрхIача шера 4 миллиард кубометр газ дIайоххийтилга Iалаш а дергдолаш Советски Союзо Францеиа кхы тIа а Iалама газ телара хьакъехьеи хIаьта иштта йоагIаш йола французски оборудовани СССР-а телара хьакъехьареи соглашени яр. Дешаца хьашт долаш йола организацеш барта яхай газопроводашта Франце, СССР-е турбаш яхкийтара хьакъехьеи СССР-е магнитни пускателий завод хьалъяра хьекъехьеи йоккха шин контракт яра.

КПСС ЦК Генеральни секретарей Франце Президентеи белгалдаьккхар, глиноземи алюминии доаккха комплекс компенсационни ларда тIа СССР-е хьалъеча французски фирмаша дакъа лоцар санна долча цхьана леладеча советско - французски гIулакхий цу тайппара керда проекташ кхоачашъяр къаьстта лоархIаме хилар. ХIаьта дешаца хьашт долаш йолча оагIонашта юкъе дакъа доагIаш долча протокола кулгаш яздаьд. Цу проекташца йоагIаш я иштта барт вIашагIкхийттача пачхьалкхацца СССР лаьттан ченашкара руза газ мехкдаьттеи юкъе а долаш, даккхара гIулакха, атомни энергетика гIулакха, цу даькъе атомни реактораш хьаяра гIулакха а, цхьана гIулакхаш леладара торо, мехкдаьтта чаккхдоаначча, химически, мехкдаьтта химически, йигача, кхачан дуккхача предприятеш-та СССР-е хьалъяь комплектни оборудовани а хIаьта иштта электронни техника а тейга. Цхьатарарча боараме белгалдаьккхар Францеерча промышленни объекташта советски оборудовани дуккхагIа лоаттаелга а лоархIаме хилар.

Беседаш ечa, хана кIоаргга дIа-юха дагабайлар шинна а мехка юкъе цхьана культурни гIулакхаш леладара хьакъехьа шоашта хетачох. Шинна а оагIорахьара белгалбаьккхар Франце эрсий мотти, СССР-е французски мотти хьехара гIулакх дегIадоаладара а хIаьта иштта хIаяз кхоачашъеш йолча Iилман обмена программай а беш бола къаьстта лоархIам.

СССР-ан Францеиеи юкъе цхьана леладеча гIулакхий принципашца хьалхле а лелаеш, оагIонаша хьаккхайкадир, вIаши юкъера культурни обменаш дIахо шеръе безам болаш шоаш хилар. Укх шера 11—12 декабре Париже ший сесси еча, цхьана культурни гIулакхаш леладара йолча советско-французски массазарча вIашагIъийнача комиссе дIахорча шин шера лаьрхIа оттаергья шинна а оагIонна хьашт долаш йолча шеррача культурни обмений программа.

Бакъдаь тIайийцар цхьана леладу Iилма - техническии гIулакхаш дIахо дегIадоаладара оагIонашта боккха лоархIам беш хилар. 1966 шера 30 июнерча советско-французски соглашенешкеи итт шера лаьрхIа яьча 1973 шера 27 июлерча Iилман техникан даькъе цхьана леладу гIулакхаш кIоаргдара программагеи хьежжа еш йола обменаш е цхьана леладу гIулакхаш, белггала аьлча, цхьача промышленни гIулакхаш леладара тIадерзадаьча фундаментальни а иштта прикладной а тохкамаш санна долча Iилма дуккхача лоархIаметIарча доакъошка леладеш да. Цунна дувзадеина къаьстта уйла тIадихийта еза энергетически проблемашта, цу даькъе атомни энергетикана, лакхача энергей физикана, вычислительни машинех пайда эцара, космоса, океанологеца, гонахьенна, медицинана.

ОагIонаша хьаккхайкадир шинна а мехка вика̀лаш визитанца дIахо дIа а хьа а ахара шоаш тIехьа хилар. Цар бакъдир, хIанзалца вIаши хиннача визиташа шинна а мехка гервашпарча низий шоайла йола лархIара уйла тIоагIъяв хилар, хIаьта иштта белгалдаьккхар йоагIаш йола информаци дIа-хьа телара шоаш лоархIам беш хилар.

КПСС ЦК Генеральни секретарей Франце Президентей хьаккхайкадир шоашта юкъе хиннача къамаьлаштеи беседаш ечa хана хиннача доттагIала хьалаи шоаш раьза хилар. Цхьатарра раьза а болаш белгалдаьккхар цар балха дешашта дIахо а вIашагIбетта бала̀нза барт ца хилар.

Л. И. Брежнева СССР Лакхехьарча Совета Президиумеи Советски правительствеи цIерагIа официальни визитаца Советски Союзе хьийхар Франце Президент В. Жискар д'Эстэн. Франце Президента раьза хиина тIайийцар ше хьехар.

ЛОАЦЦАЧА ХАНА ДИКА СИЙ ДАЬННАД

Арахеца продукци къаьстта дика хилийтарца, къахьегамаа овсарле кхы а лаккхарча белгалдаьккха лаьрхIар пятилетка дилагIа, къоастамбу шу «Чечингушводстрой» управлени Аргунерча ремонтно-механически мастерске электрогазосварщикаша.

Ах шу совгIа ха мара ца электрогазосварщиккий звено вIашагIъелла. Вий сагах латт из коллектив. Звенона кулгалдеш ва «За трудовую доблесть» яхача медалаца, Ленински юбилейна медалаца белгалдаьккха вола Никифоров Георгий Григорьевич.

— Георгий Григорьевич дика специалист волаш венав тха предприяте: лакхагIа разряд я цун. Дика специалист хиларал совгIа, организаторски талант я цун: из керте эттача гIоне дика вIаштIехьбаьнна дIаболабеннаб электросварщикий болх. ХIанз мелла уоалкане хиларах аьннача хана кхоачашцу цар шоашта дIадилла гIулакх. — яхаш дувц директора А. Буйцевича.

Сий даьккха цIаккха а дац атта. Къаьстта хала да кагирхошта юкъе сий даккха. Цхьабакъда Г. Г. Никифоров юххьайца ваьз везавелар звенон бохначa боллошта Голунова, Агеева, Цуцаева.

— Дика барт вIашагIкхет тха тхоайла. Сакъердалуш бу ва Голунов Николайца, Цуцаев Хьусенаца, Агеев Анатолеца болх, — яхаш дувц Никифорова. Бехктокхам дика кхетабеш бу кагирхоша болх. Кхоккхе а профессиональни говзал лакха йолаш а хIара денча кхы дIахо лаккъеш а ва. Хьусенеи Анатолеи Грозненски № 5 йола ПТУ яьккхай. Николай а, новкъосташта тIехьа ца вусаш, балха воллашехьа а из училище чаккхйоаккхаш воалл. Кагий нах дуккхаззэ а белгалбаьхаб Сийлен грамоташца, ахчан премешца. Каст-каста хьаеш йола изделеш керда юйлаш, уж хьаяр Iомаде дезаш хиларца ювзаенна а, кхыйола а халонаш нийслу. Цхьабакъда, халонех кхерабенна, е мекъал гучаяллийта моттиг нийсъеннаяц. Тха балха юкъе тхона чIоагIа новкъостал хул Кузнецов Николая звеноца социалистически яхье даьнна къахьегаш хиларах.

Т. ДИКАЕВ.

ДАЬХЕ ЕЗАШ, ДОТТАГIАЛ ЧIОАГIДЕШ...

Кагирхой республикански Iилма-практически конференцера

Укх деношка КПСС Нохч-ГIалгIай обкома политически просвещене цIагIа кагирхой республикански Iилма-практически конференци хилар. Цига «ВЛКСМ — кагирхошта интернациональни кхетам балара школа» яха ВЛКСМ Нохч-ГIалгIай обкома хьалхарча секретара Т. У. Махмудхаджиевнсн «В. И. Ленинеи ВЛКСМ XIVсъездеи кагирхой социалистически интернационализмаи советски патриотизмаи уйлашца хьалкхебара декхарех» аьнна Нохч-ГIалгIай пачхьалкхен университета вокхагIволча преподавателa Ю. Агаджанови докладаш яр.

КПСС обкома Х-ен ВЛКСМ обкома III-ен пленумаш чакхьйначул тIехьагIа областной комсомольски организаци дуккхагIа теркам тIаахийта яьнна кагирхошта интернациональни патриотически кхетам балара дешашта. Дикка понагIа бар укх тIехьарча хана кружокашка интернациональни атеистически проблемаш Iомаеш хиниараш. Иштта, укх шера дуккхал «Атеистически знаней ларданэ Iомаю» 80 кружок вIашагIъеллай республике, дешаш 1700 кагирхо а волаш. Къаьстта дукха даьд укх тIехьарча кхаь шера юкъереи лаккхереи дешара заведенеш яьа кагийнахах мехкарий политдешара юкъеозара. 1971 шера царна лаьрхIа 110 кружок мара ца хиннача метте хIанз 386 я.

Холуш тоабеннаб ВЛКСМ обкома лекторски группа беш бола болх. 1973—1974 шерашка республика районашка яхийтар 96 агитбригада, кагирхошта лаьрхIа общественно-политически, интернациональни, атеистически, правсаи, морально-этически темаех 17625 лекци йийшар. Кагирхошта хьалхашка каст-каста къамаьлаш деш хул тIеми къахьегамеи ветеранаш, производстве хьалхаваттарaш. Цар дуйц дуккхача къамех болча викалаша бирсача тIема шерашка а машар лаьттача деношка а даьхача толамех.

Интернациональни патриотически уйлаш йолаш кагирхой хьалкхебеш санна уж цу хьайъехьа шоашкара дика гIулакхаш тойташ хилар Iелашдеш а хьадех областной комсомольски организаце ВЛКСМ горкомашкарен райкомашкарен. ВЛКСМ ЦК даь хьайкарал хьал а лаьца шин шера республикера 400 совгIа кагирхо Еррисоюзни ударни гIишлонашка къахьега вахав. «Пятилеткана — тIехдика къахьегам, къонабарий говзали лехарашн» яхача девизагIа баьржача боламе дакъа лоацаш республикера 80 эзар комсомолеш кагирхош ва, царех 30 эзар совгIа саго хапал хьалха кхоачашйир ах шера заданеш, 250 саго пятилетка кхоачаш а яь кердача пятилетка чотагIа болх бу. Пятилетка диълагIча, къоастамбеча шера тIайийца декхараш толамца кхоачашдара яьржача социалистически яхье дакъа лоацаш я къонабарий 520 коллектив.

Къилбаседа-ХIирий, Дагестански, Черсий-Балкхарой республикай коллективашца яхь леланро, толашагIйола опыт Iомае дIа-юха ахаро тайп-тайпара къамех болча наха юкъера доттагIал, безам чIоагIбу. Иштта, ди тIехьа чIоагIлуш доагIа вай городерча вузай студенташа доалахарча республикай лакхерча дешара заведеней студенташца лоаттабу бувзамаш.

Комсомола обкома хьалхленца вузаша цхьаний студенчески конференцеш чаккхйоах, кагирхой идейно-политически, интернациональни, атеистически кхетам лаккхбара хетаяь. Цу тайпара конференци хилар укх шера Нохч-ГIалгIай пачхьалкхен университете. «Ленински къаман политика — СССР халкъий доттагIала ларда» яхача темах хиннача цу конференце къамаьлаш дир Дагестански, Къилбаседа-ХIирий, Черсий-Балкхарой республикашкара баьхкача студенташа.

Кагирхошта интернациональни кхетам балара комсомольски организацеша беча балха дика традици а хинна дIаэттад каст-каста доттагIала агитпоездаш дIа-юха ахийтар гIулакх.

Кагийча наьхен мехкарийн коммунистически сакхетам хьабара чIоагIа аьттув боалийт В. И. Ленина вахар, цун гIулакхаш дIадовзийтаро. «КПСС XXIV съезда решенеш — вахаре!» яхача девизагIа еш йолча ленински зачете дакъа лоацаш ва республикера 120 эзар зIамсаги йоIи.

Республика кагирхоша, кхыча произведенешца цхьана, В. И. Ленина къаман дешаех дола цхьадола программни балхаш Iомадаьд. Ленински зачето дикка айдир кагирхой общественни вахарцарен къахьегамцарен хьинари ленински идейно-теоретически тIехьаленцара, партеи комсомолеи документацара, КПСС ЦК Генеральни секретара къамаьлашцара безами. Царех 1435 саг парте дIаэцара могаваьа, шин эзарнел совгIа бараша «Коммунистически къахьегама ударник» яха цIи яьккхай.

Грозненски районе комсомола райкома инициативагIа кагирхой Ленински университет вIашагIъеллай, цхьайтта юрта шин филиалаш а йолаш.

Коммунизм бахьан къовсам лоаттаберий мугIараш шердара, къонабараш идейно а физически а чIоагIбара чIоагIа новкъостал дир комсомольцашен кагирхошен революционни, тIема, къахьегама сийлен моттигашка ухаш Еррисоюзни походе ахаро. Цига дакъа лоацаш хилар республикера 260 эзар зIамсаги йоIи.

Цунца цхьана кагирхошта интернациональни, патриотически, атеистически кхетам балара беча балха долча кхоачамбоацарех а дийшар конференце. Ачхой-Мартановски, Назрановски, Надтеречни, Сунженски а, иштта, цхьайолча кхыча а районий комсомольски организацешка интернациональни, патриотически темах йола лекцеш, тематически сайреиаш, теоретически конференцеш кIезига чаккхйоах.

Вай кагирхошта юкъе хIанз а болаш ба националистически шовинистически уйлаш яраш. Цудухьа вай цIаккха а дац ца луш хила деза къахьегамхой интернациональни, патриотически сакхетам хьабар гIулакх цунца моастагIал долча буржуазни идеологеца мажар боаца къовсам лоаттабеш чаккхдаккха дезалга. ШерагIа дIадовзийта деза кагийча - нахи мехкараштеи КПСС ленински къаман политика вахаре кхоачашъярах дерригача халкъашта даьнна беркат.

Идейно-политически, интернациональни, патриотически, атеистически кхетам балара болх лерттIа тоабелга Iалашде йиш хургьяц КПСС ЦК «Белоруссе партийни организаце идеологически кадраш хьахаржареи царна кхетам балареи балхах» болча соцамо дIадехача тайпара комсомольски кадраш кийчъяра гIулакх дикагIа вIаштIехь ца доаккхе, цар идейно-теоретически боарам, пропагандистски говзал лакх ца йой.

Секцешка ладувгIарий безам тIаозаш дола къамаьлаш дир ВЛКСМ Назрановски райкома секретара И. Муцольгова, Къилбаседа-ХIирий пачхьалкхен университета вокхагIволча преподавателa Ю. Туаева, Черсий-Балкхарой пачхьалкхен университета студента Б. Халохова, берий музыкальни школа хьехархочо В. Лачиновас, Нохч-ГIалгIай историе, меттеи литератураи Iилма-тохкама института вокхагIволча болхлочо М.-С. Мустафинова, кхычар.

КПСС XXIV съезда, ВЛКСМ XVII съезда, парте обкома Х пленума решенешка хьежжа кагирхошта интернациональни патриотически кхетам лулга тоалара тIасрзаяь рекомендацеш тIайийцар Iилма-практически конференце.

С. ШАБИЕВ.

КЪАХЬЕГАМА КОЛЛЕКТИВ — ХЬАЬКЪАЛ ТЕЛАР А ХЬЕХАМ ЛУР А

Производственни бригаде, участке, цехе, предприяте, Iалашду халкъа бовхама планаш, къахьегама овсарле лаккхъяра, продукце дикал лаккхъярен цунга дIадолар лохдарен декхараш кхоачашделга. Укхаза, къахьегама коллективе чаккхйоал сага кхетам балара чоалханеи йIаьхен процесс. Къахьегама коллективе торо хул болхлойи инженерно - технически болхлойи производственни, общественно - политически вахаре хьинаре дакъа лаца. Цу гIулакха партийни комитетийи юххьанцарча партийни организацейи терко тIаозаш ба «Белоруссе партийни организаце идеологически кадраш хьахоржаши царна кхетам луши беча балхах» КПСС ЦК баь соцам. Къахьегама коллективай лоархIам даим боккха хиннаб, цхьабакъда дегIаенача социалистически общества хьалашка, парте экономически социальни политика декхараш кхоачашдеча кхы а боарам боацаш лаккхлу из.

Из декхар кхоачашдеча боккхагIа бола бехктокхам тIабуж партийни организацештеи беррига коммунисташтеи.

Нахаца болх бе, уж шоашта тIехьабаха царна харах тийша да коллективера хьал а коллектива сий а.

Шоашкара масал теларца, даим кхетама болх чаккхбахарца, политически экономически декхараш дувцарца, массови общественни организацей болх тоабарца даим влияни ю коммунисташа къахьегама коллективай вахарап балхаи, шоашта хьалхашка латта декхараш кхоачашдара уж оарцагIйоах.

Къахьегама сага кхетам балара гIулакх шин тайпара да. Цкъа-дале, цунна воздействи ю къахьегамо ше, шолагIа-дале къахьегамо кхетам балара лоархIам лакхлу хIара болхлочоа коллективо хьинаре влияни ярца из чIоагIбеш хилча.

Иштта вIаштIехьбаьккхаб ший болх дуккхача шерашка А. Кацевман парткома секретарь волча производственно-товарни контора партийни организаце.

Болхлой мугIарашка дIачуэцар, къахьегама юбилейш дездар, къонача болхлошца ветеранаш вIашагIкхетар — уж массазара санна йола коллективо саг лоархIаши теркалвеши хилара формаш я. Цхьабакъда уж боккха лоархIам болаш я коллективера къахьегама традицеш алсамйоахача. Ший коллективах доккхал дара кхетам луча, кхы а чIоагIагIа къахьегама безам тIаботтийтача.

ПТК къахьегама коллективе чIоагIа сийду коммунистай операторий Е. П. Гуровскаяй, А. М. Саламахий, Б. Н. Селимова, слесарий Ю. М. Шевякова, В. Г. Серкина, иштта кхыбарий. Предприяте болх беш я кагирхошца беча балха йола методически Совет. ХIара цехе хержаб къонача болхлошта шефство лелаярай уж Iомаба- рзи бола наставникаш. ДикагIа болча кхетам теларашта-наставникашта юкъе ба В. И. Гура — заводской лабораторе лаборант, А. В. Яненко — № 6 йолча цеха машинист, М. П. Жаркова — лабораторе инженер, иштта кхыбараш.

Къахьегама коллектива массово-политически балха хьинаре дакъа лоац коммунисташа кулгалхоша А. Н. Пасечника, В. И. Мальцева, А. Р. Пуховицке, Г. Н. Назарова, В. Г. Куркина, С. А. Касьянова, иштта кхыбараша.

Укхаза дика вIаштIехьъяьккхай цехашта, сменашта, бригадашта юкъера социалистически яхь. ДикагIа бола нах «Къахьегама Сийлен» доска тIа дIаяздаьб.

Клубе каст-каста болхлой къахьегама юбилейш дезду. Из бахьан эзар совгIа сагах латтача коллектива дIадоха хьаллха латтачуп къахьегама приемаш меттел, цун нравственни куц, нахаца цо леладу гIулакх. Из довзаро нах бIаьхийбу, хIаравар ше волчул дикагIа хила гIерташ йолча коллективе уж кхотабу.

ПТК коллективо къовсам лоаттабу коммунистически къахьегама предприяти яха сийлен цIи яккхара, хIаьта хIанзло предприяте аханел совгIа болча болхлошен инженерно - технически болхлошен из сийлен цIи яьккхай. Партийни организацеи кулгалхочуни сий цхьан хIамо чIоагIдац коллективах уж тешарои, цунах цар ког гIортолга ярои санна. Планаши социалистически декхараши уттадар, уж кхоачашдара тIахьожам лоаттабар, социалистически яхьа итогаш яр, котбаьнараш совгIаташ далар, культурно-бытовой гIулакхаш дар, квартираш, берий учрежденешка моттигаш дIа-хьа екъар — уж дерригa дешаш коллективно кхоачашду.

ХIаьта коллектива беррнгача членаша производственни общественни дешаш кхоачашдеча дакъа лацаро, халонашта духьала цхьана къовсам лоаттабаро хьашташ юкъара хилари шоашта кхоачашде аьнна тIадилла гIулакх бехктокхаме хилари царга дикагIа кхетадайт.

Кхыча тайпара а нийслу. Цхьайолча къахьегама коллективашка сага влияни елга нагнагахьа экскурсеш ярах е кинои театрей культпоходаш ярах доалаш хул. ХIаьта идейно-кхетама боккха чулоацам бола, белгалара политически хьисап дола мероприятеш кIезига чаккхйоах. Иштта да гIулакх «Грознефтехимремстрой» треста № 1 йолча СМУ парторганизаце. Цу коллективо укх шера итт бетта план кхоачашъяьяле а гIишлошъерий коллектива къахьегаме а вахаре а дукха кхоачамбоацараш да. Къаьстта новкъа хет СМУ-1 гIишлошъераща царна юкъе дуккхагIа кагирхой а болаш, дукха прогулаш яр.

Постройкома председатель Н. Ф. Танин паргIатаваьннав соахка болхлоша 1039 сага-да прогул яьча мегга укх шера итт бетта 270 мара ца ярах.

ХIана ю уж прогулаш аьнна дахьча хаттара каменщикеи штукатуреи говзалаш езаш кагирхошта, йоах цо. Из харц уйла нийса хеташ ва партбюро секретарь М. И. Губарев а.

Къахьегамеи производственни дисциплина тедхаяр цу бахьанех хул аьнна хеташ хилча, хала хургда из тоае. 89 коммунистех парторганизаци 40 комсомольцах комсомольски организаци латт, хIаьта болхлой коллективе 550 саг ва. ГIишлошъерий коллективе 300 болхло ва пхе шерал совгIа цу организаце болх беш, хIаьта кагирхой наставникаш царех 2 мара вац. СМУ-1 болх беш 140 кагирхо ва, царех 30 болхло общежите вах, цхьабакъда кулгалхой цкъаь цкъа хьежабаш болх чаккхбаьлча кагирхоша деттига.

ГIишлошъерий коллективе духовой эстрадни оркестрий инструменташ я, цхьабакъда царех пайда эцаш саг вац. Художественни самодеятельность яц укхаза. Хетаргахьа СМУ-1 яха къахьегама коллектив цаI мара йисанзар республике итт бетта балха итогашта хетаяь торжественни собрани еш цIейна хетадаьча концертага ла ца дувгIаш.

Дерригa фуд аьлча, из да партийни, профсоюзни, комсомольски организацеша шоай болх тесса лелабар. Уж тайпа дешаш дийцадац партийни собране.

Къахьегама коллективе эсала вIаштIехьъяьккхай социалистически яхь, бетта баьча балха итогаш массе хана дIайоазийтац болхлошта.

22 прорабахи мастерахи 15 коммунист ва, цхьабакъда коллектива кхетам телара балха эсала дакъа лоац цар.

Коллектив — къахьегамхошта хьаькъалера хьехархои хьехам телари. Цо халлоацаргва, новкъостал дергда, цхьабакъда эпача шиш болаш а хул из. Дуккхача хана прогулыцика чIоагIагIа IоаткъIаи бу по администратора приказал. Цхьабакъда из бакъдар цхьашца йолча моттигашка дицдолийт. Профсоюзни комсомольски организацешца айхха бувзаш вIаштIехьбаха беза шоай болх коммунисташа. Цар вIашагIтехача низаша Iалашде деза производства дай шоаш хилар, наха кхетам лулга, цунца цхьана производстве уж болх беш болаши балхах мукъа болаши цар поведене культурана влияни а еш.

Къахьегама коллектива лоархIам лаккхбар атта декхар дац. Алхха хьашташ цаIаш долчеи цхьана болх бечеи нахах вIашагIтеха группа хинна Iац болхлой коллектив. Тайп-тайпарча наьха группа а я из. Тайп-тайпара оамалаш, хьинар, знанеш, профессиональни говзал йолаш ба уж. Коллектива чурча бувзамий система чоалхане а тайп-тайпара а я. Юххьанцарча партийни, профсоюзни комсомольски организацей балха декхараш сенах латт аьлча, уж латт коллектива вахара денна кулгал а деш, дика психологически климат а вIаштIехьйоаккхаш, массе хана а йислагIча пятилетка заданеш КПСС XXIV съезда исторически решенеш кхоачашъяра къахьегама коллективаш оарцагIъяха харах.

П. ХОРОШИЛОВ,
КПСС Нохч - ГIалгIай обкома пропагандай агитацей отдела инструктор.

ЯХЬ—ТОЛАМИЙ ЛАРД

Пятилетка диълагIа къоастамбу шу долалуча хана доккхий социалистически декхараш тIайийцар Аргунски «Пищемаш» завода болхлоша. Уж толамца кхоачашдара цехаш, бригадаш, участкаш яхье яьнна ца Iеш къаьст-къаьста болхлой а яхье баьлар. Царех дуккхачар социалистически декхараш тIайийцар пхе шера план диь шера кхоачашъе. Завода партийни профсоюзни организацеш цу яхьа юкъехкувла яьлар керда формаш методаши. Яхье яьннача цехаша, участкаша дахьача толамашта хIара бетта итогаш ю. Дерригa технико-экономически хьокхамаш, къахьегамеи производственни дисциплина, арахеца продукци дикагIа йолча коллективана завода карара кара тела ЦIе байрах а луш цунна хьожаю цо бетта доаккхача алапех 2 процент ахчан преми. ХIаьта отделашта, бригадашта юкъе хьалхара моттиг яьккхача коллективана карара кара тела ЦIе вымпели алапе фондах 2 процент ахчан премии лу. Завода профсоюзни организаце юкъарча собране дIадовзийт массайолча коллективашца даьха къахьегама толамаш, дикагIйола опыт.

Иштта шоай къахьегам вIаштIехьбаьккхача завода коллективо укх шера цхьаккха бутт дIабахийтабац пачхьалкхен плани тIайийца социалистически декхараши дикка тIехкхоачаш ца деш. Цудухьа продукцена реализаци яра пятилетка хьалхарча диь шера план кхоалагIча декабре кхоачашъяьй завода болхлоша. Укх бетта юхедисача деношка пятилетка тIехьарча шера чотах цар маьхала йоахаргья кхачан промышленноста предприятешта эша бIаьш эзараш сомий маьха емкосташ, транспортераш, тайп-тайпара машинаш, кхыяраш.

Продукцена реализаци яра цхьайтта бетта план 105,3 процент кхоачашъяьй завода коллективо. Планал совгIа потребителашка ехкай 281 эзар сома маьхера продукци. Товарни продукци арахецара цхьайтта бетта план 106,7 процент кхоачаш а еш, заданел совгIа арахийцай 352 эзар сома маьха тайп-тайпара продукци. Дикка тIехкхоачашъяьй валови продукци арахецара пачхьалкхен план а. Укх бетта чотах арахийцай 60 эзар сом мах бола продукци.

Къаьстта дика тоаденнад завода болхлой дерригa технико-экономически хьокхамаш а. Заданел совгIа продукцена реализаци ярах, белал, электроэнерги, кхыйола материалаш кхоярах, керда техникеи толашагIйола технологии производстве юкъеяхьарах планагIа лаьрхIачул совгIа баь пайда 81 эзар сом да. Арахецача продукцега дIабода мах лохбарах кходаьд 69 эзар сом. Хьагул а даь пачхьалкхенна дIаденнад 759 тонн тишa аьшк. Къахьегама овсарле лаккхъяра заданн 101,5 процент кхоачашъяьй. ХIаьта соахка укх хана хинначул 16,5 процент гаргга лаккхъеннай из.

Уж къахьегама толамаш доахача дизза дакъа лоац завода рационализатораша. Цу балха тIа хьинаре дакъа лоацаш ва 18—20 рационализатор. Итт бетта цар кийчъяьй 38 рационализаторски предложени. Царех производствана юкъейихьача 20 рационализаторски предложене пачхьалкхенна 52 эзар сом пайда баьб.

Итташ болхлой ба цига дахал дуккха хьайха пятилетка хьалхарча диь шера план кхоачашъяь. Царех я штамповщица Вышегурова ПаьтIимат, гальваник Платонова Галина, слесараш-сборщикаш Юсупов Ширвани, Вагапов Шамхан, Барабанов Юрий, кхыбараш. Юкъера лаьрхIача хIара сменагIа нормаш 120 процент кхоачашъю цар. Массехк болхло ва цига шоай пхе шера задани кхоачашъяь. Царех ва слесарий-котельщиккий бригада бригадир Исраилов Хизир, слесарий-сборщиккий бригадай бригадираш Бисултанов Жамлайл, Устинов Владимир.

Б. ДОТМАРЗИЕВ.

50 тонн дизельни доагор кходаьд

Шерра социалистически яхь а йоаржаяь хIара денна мухь дIа-хьа кхахьара декхараш тIехкхоачашдеш хьайоагIа Грозненски депо локомотиви бригадаш.

Халкъбоахама мухьаш дIа-хьа дахьара йола цхьайтта бетта план ханал хьалха тIехкхоачаш а яь декабрь бетта хьалхарча деношка 180 беза мухьаш тIадола составаш, нормал совгIа 80 эзар тонн мухь дIа-хьа бихьаб тепловозий водителаша, дукха дизельни доагор кходаьд.

ХIара рейс массаза ю нормал совгIа мухь дIа-хьа хьу машинисташа Григорьев Ивана, Федосов Николая, Пышненко Владимира кулгалдеча бригадаша.

Къаьстта доккхий толамаш даьхад Андреев Валентина, Истамулов Султана кулгалдеча локомотивни бригадаша. Ноябрь бетта планал совгIа хIара бригадо 4 эзар тонн халкъбоахама мухь дIа-хьа бихьаб, цIацал совгIа 600—800 килограмм дизельни доагор кходаьд.

•••

Машиннакъа переезде дежурни волаш ва Шанхулаев Совман Хамидович. Дуккха шераш хьалха наькъа Грозненски дистанце вена из хIанз а цига балха ва.

Ший болх, из моллагIчоа гуш беце а, лоархIаме хеташ а из боагIача тайпара дика бе гIерташ а ва Совман Хамидович.

Шанхулаев дежурни вола переезд Грозне станце эггара дуккхагIа движени йолчарех я, бийсаи а тIехьа дукха тайп-тайпара транспорт дIа-юха ух цига гIолла. Переезде автоматически сигнализаци яле а, дукха де хIама корадоагIа дежурнена.

Цхьаккха хIама тувла ца долийташ, дIа-юха тIехйоалача хIара поездага, хIара машинага бIарг локкхаш болх бу Совмана.

Водителий дика гIоича ва коммунистически къахьегама ударник Совман. Шанхулаев коллективо сийдеш а лоархIаш а ва. Укх деношка доккха совгIат хилар Совмана: «1974 шера социалистически яхье котъаьннар» яха значок елар цуна.

•••

Тепловозникашта юкъе хьалхарчарца «1974 шера социалистически яхье котаьннар» яха значок елар Грозненски локомотивни депо машиниста коммуниста Селеджиев Борис Николаевича а.

Грозне станцера Дербенте, Минеральни Водашка, Артезиане бодача наькъа хIара километр дика йова цунна: 20 шу совгIа ха я цу наькъашка гIолла пассажирски скорни поездаш цо кхувла.

Къахьегама юкъе новкъосташта масал луш хьайоагIа Борис Николаевич. Укх шера тIайийца социалистически декхараш ханал хьалха машиннакъахочун ди тIакхоачаш кхоачаш а даь, укх шера 12 тонн дизельни доагор кходаьд цо. ХIаьта пятилетка йоалаелча гIоне цо кходаьд 50 тонн дизельни доагор.

Кхы а керда декхараш тIа а ийца ер шу чаккхдалалехьа кхо тонн совгIа дизельни доагор кходе дош денлад цо кулгалдеча локомотивни бригада.

Цул совгIа, еррига поездаш расписане тIа ма аллара дIа-хьа кхувлара къовсам лоаттабу коллективо.

Г. АНОХОВ.

Грозненски газ чаккхйоахача завода Юбилейни поселке 84 дезал кердача квартирашка баха хайшаб, хIаьта керда шу тIаккхачалехьа кхы а иштта дезал кердача квартирашка баха ховшаргба.

Уж гIирсаш хьалдеча доккха дакъа доац вежарашха йолча Болгарерча гIишлонхоша.

СУРТА ТIА: аьрдехьара аьттехьа шоай нормаш массаза а 180 — 200 процент кхоачашъеча «Севкавнефтегазстрой» СУ-7 дикагIйолча бригадай бригадираш Кутузов Юсмен Мехмедов, Гамартиев Стамо Волчев.

С. ХАКИЕВА сурт.

ИСЛАМ КЪИЛБАСЕДА КАВКАЗЕ

Ю. АЙДАЕВ,
филологически Iелмай кандидат

VII-гIа бIаьшере юккехьачуьча хана Къулбехьен Дагестанна чубеннаб Iарбий халифата бIу, хIаьта лоамарой чIоагIа дукхаьлъетта боллачехьа а цун вIаштIехьдаьнная Каспийски форда готтигача берда йиста гIолла къилбаседенгахьа хьалбаьха. 651 шера эггара хьалха чуеннача тIехьагIа 150 шера дIахо Дагестане походаш яьй халифски отрядаша. Территори дIа ма лаьцинчге а юкъе боалабе болабаьй Маккарча купеца Мухьаммеда дIаболабаь ислам, керда ды герза низаца меттел, машара наькъаца а боаржабаьб ислам лоамарошта юкъе. Масала, ислам дIатIаийнараш тIара цага сих лаьттан тIара йоахаш хиначе йоалах мукъабоахаш хиннаб. Керда ды лоамарошта юкъе боаржабара дукха белх баьб Iарбий миссионераша.

Цу тайпара гIулакхаш цакхдахар бахьан долаш Дагестане дIабаржа болабелар ислам. Бакъда, из процесс сIаьха хиннай, ийс бIаь шу чулаьцад цо, хIаьта из XV бIаьшерене чаккхъьйнарг лархIа мегаргйолаш а я.

Белгалдаккха деза, ислам эггара хьалхарча аргIанна тIатIаьцаш бараш бусалба дын хьехамагIа йола нах мутIахьа барен карабоалабарен идеологи кеттара дика мегаш бола дагестански феодалаш хинна хилар, хIана аьлча къахьегача лоамарошка шоаш ихар дайтара, эксплуатацена уж духьала па бувлийтара новкъостла деш хинна низ бола герз дар из. Цудухьа моттигерча феодалаша шоай лаьшка низагIа тIаийбайташ хиннаб бусалба ды.

Бусалба дына керте лаьттараш Дагестане дIаIоагII а бенна, лоаллахара областаш шоашта караерзе дагахьа шоай влияне географа тIаIертта шерье болабеннаб. Нохчаштен гIалгIаштен — Дагестана малхбузехьарча гаргагIарча лоалахошта юкъе иштта дIабаржа болабеннаб ислам. Нохч - ГIалгIайченца къаьстта айха экономически бувзамаш хинад аварий, лакий, гIумкий, Iандий. Цхьабакъда Нохчашкахье якха вIаштIехьдаьнадац Iарбай гIаьрбаной, хIаьта миссионераша леладаьча гIулакхий дукхача бIаьшерашка кхы ер ма бий аьнна аьттув баьнабац. Цун бахьанех цаI сенах лаьттай аьлча, цу хана феодальни отношенеш юкъеяланза хиннай Нохч-ГIалгIайчене, хIаьта ислам феодальни общества ды ма бий, эксплуататорски классашта хьешт хиларах баьнаб из малха а. Цудухьа патриархально-родови отношенеш бIаьхача хана. XVI-ча бIаьшерейн кхы меттел цхьадолча даькъе дIахорча бIаьшеренешкей кхачалца лийнача Нохч - ГIалгIайчен лоамарошта шоай ширa язычески дынаш лелдаьд. Фактически материалаца бакъ а деш, историкаша аеча цешалагIа, ислам Нохч - ГIалгIайчу боаржабара процесс XIX бIаьшере чаккхъяллалца дIаяхай.

Нохч - ГIалгIайчу ислам ккайкабаьраш керттерча даькъе вайнаьха племенашта шоай влияни оттаз гIайрта дагестански миссионераша феодалаши хиннаб. Моттигерча бIаьхийча наха, черейн дагестански феодалашта чIоагIа ловш хинна Нохч - ГIалгIайчен лоамарошта юкъера шоай позицеш политически экономически гIуланкхашта чIоагIъелга.

ТIехьагIо Нохчечен ший хьахиннаб шоай даьлена санна, иштта дын центраш йолча Дагестане а дийшача моллашка гIолла ды кхайкаберашь.

Нохч - ГIалгIайчен шаьрача моттигашка дукха а сихагIа чIоагIлуш хиннаб ислам. ширача дынех чIоагIагIа товсасина яьххача лоамашкахьарча обществашкарчул. Цул совгIа ГуржегIенца доазув долча районашка геттара чIоагIа хиннай кераста дына влияни а.

Исламен цун идеологен влияни къаьстта чIоагIъенай дын фанатизмах ший тIеиз - политически гIулакха, царгIа езача лоамарошта тIара светски духовни Iаьдал ший бе чIоагIдар духьа пайда эцаш хинна имам Шамал волча хана.

ГIалгIашкахьа керттерча даькъе нохчашка гIолла баьннаб ислам. Дагестански чарна нийсса цига моллаш болаш хиннаб нохчий, хIаьта тIехьагIо Дагестанера баха ды кхайкабераш цар цигара Iоьара а кхайсаб.

XIX-гIа бIаьшере юкъе кхачача, Кавказски тIом латтача хана Нохчашкахьа хьахиннай къаьстта чIоагIа баьока вакархой оалараш юкъе а болаш йола бусалба дын группаш. Дагестанен Нохч - ГIалгIайченен хьахиннай мюридизм.

Цхьабакъда къулбехьара Iарбий оагIонгахьара, бена а Iийнабац ислам Къилбаседа Кавказе. Нижни Поволжье хиннай XIII бIаьшерене денз ислам юкъебала болабелла йола Золотая Орда. Ордана юкъе эггара хьалха ислам тIаийцаб 1257 шерагара 1266 шерага кхаччалца доал деш хиначa хана — Беркес. Из волча хана хьалдаьд Золотоордински паччахьалкхен территоре тIара эггара хьалхара маьждигаши хьуржаренаши. ТIехьагIо ислам тIаийцаб кхыча татаро - монгольски ханаша. Академика В. В. Бартольда белгалдоакх, XIX бIаьшерене монголаша дIадаьлача Къулбехьен Россегара Монголеген Китайген кхаччалца йолча ерригача территоре тIара доале лаьтта ды ислам хинно хилар.

Къилбаседа Кавказе Золотой Орда доал къаьстта чIоагIа лаьттад Каспийски форда йисте гIолла хьал Дербенте кхаччалца. Золотой Ордана юкъедахад нохчашта лоаллахара халкъаш: гIумкий, лакций, даргинаш, къидараш. Кхетадеш машарра, иштта ийсделийча гIулеххашта шоай воздействи на е йиш хинна исламна Нохч - ГIалгIайчене боаржабара.

XV-ча бIаьшерене Византия йоха а яь доале этта Оттамански импери низ бола держава а хинна дIаэттай. Вервигача бусалба наьха—сунитий халиф ва аьнна хьакхийкаьаьв турецки Султан. Цхьан хана Iарбий халифана а санна, исламах пайда ийцаб цо, цунах ше лелаьяча мехкаш дIалувцара политика байраех а яь.

XVI-ча бIаьшерене турецки султанаши Бахчисарера царна мутIахьа бараш Къилбаседа Кавказа тIаIерта болабеннаб.

Къилбаседа Кавказерча лоамароша къонахчеи долаш къовсам лоаттабаьб шоай паргIато бахьан долаш. Цар лоралой шоай юртаж, кхалех, бераш, цхьабакъда политически гIулакхаши племенаши ехьаенна хиларо, юкъерча довнаша, экономически низ на хиларо новкъарле йой Къилбаседа Кавказа лоамаш халкъашта шоай деррига низаш вIаьшагIа а теха ихьан бартоца крымски ханаш юхатохара. Нохч - ГIалгIайче а дIалаца гIийртаб крымчакаш, цхьабакъда цу гIулакха ер ма бий аьнна кхы корта а болаш толам баьнзбац цар. XVIII-гIа бIаьшере йолаенача юкъе нохчаша Харкальски чIоже хьачукхоаччача хIалакбаьб крымски хана бIу.

МутIарера халкъ гучахьара моастагIал долаш хинад исламаца, феодальни Iазап цо чIоагIагIа тIаоттадеш хилар кхета а деш. Лоаман къахьегамхоша мехкаш дIалувцарий, шоай паргIато, традицеш, обычеш тоIаерий ды лоархIаш хиннаб исламах. БIаьш шерашка халкъаша лелаяьча традицешта оамалаштен мутIахьа хилара меттел, исламо царгара дIадийкад найхамараи цун байракхаш мутIахьа хулга.

XVI—XIX-ча бIаьшеренешка Къилбаседа Кавказе шоай лийрхIараш чаккдахара дола турецки султаний керттера идеологически герз хинад ислам, хIана аьлча Кавказе Стамбуло лелаяьча политикана юкъе керттера моттиг дIалоацаш хиннa эрсашта духьалара пропаганда керттерча даькъе исламa хьехамагIа лелаяьй, хIаьта цун керттера лозунг «кераCташтаь духьала гIоазот дехкара тIахьехаш хиннад. Кхетадеш да, турецки эмиссарий царна тIехьалаттарайи из политика Кавказа лоамароб дегоIаздаш на хинналга. Исламе юкъебоалабара массе оагIорахьара духьале яьй цар. Iоьмахоша белгалдоах, масала, нохчий бусалба ды тIаэца на лараха а Iадаташта дувзаденна кхыдола бытовой гIулакхаш бахьан долаш а бахаьа на боалаш шоай бIарчача дезалашца казакий станицашка баха иха моттигаш кIезига на хинна хилар. Масала, Червленни станице хIанз а тIехьаба Гуной акача нохчий тайпах баьнаргаш лоархIаш хинна Гулаевгlар тайпах боли дезал. Тийрка йистерча станицашкарча дукхача тайпаша шоаш нохчех даьнаргаш лоархI. Царех ба Егоркингlар, Бусунгуровгlар, Титкингlар, Закаевгlар, Костиковгlар, кхыбараш.

Нагахьа санна паччахьа правительства, турецки влиянена духьала къовсам а лоаттабеш, ислама духьале яьяле а, XIX-гIа бIаьшере йолаеннача юкъе, самодержавe политика Кавказе чакхъяьтарашта из край караоагIаргйолаш я аьнна хийттача хана, бусалба дын позицеш чIоагIъе а фунагIа даь из шийгахьа баккха а гIийртад паччахьа Iаьдал. ХIана аьлча цар геттара дика кхетадаьд, моллагIа кхыбола ды а санна, ислам нах мутIахьа берзабара чIоагIа аьттув болаш гIулакх хилар.

Цу хана Кавказе шенхаштта политически идеологически низ лоархIаш хиннаб бусалба ды. 1837 шера алхха нохчашкахьа 310 маьждиг хинад, Черсашкахьа — 113, Кавказски тIом чакхбоалача хана Дагестане — цхьа эзари ах эзари совгIа.

Бусалба дына керте лаьттарех цхьабараш мелча бахьанегIа нийсбеннабале а, царизмагахьа нийсбеннаб. Россепарча гIулакхашта цхьабарий нейтральни позици хиннай. Цхьабакъда дукхагIбараш эрсашта духьалара хилаш болаш а Кавказски тIем тIа кIезигача лоархIаме боацаш а хиннаб. Лоамарой болама керте эттача Шамала ислама керте лаьттараш декхарийла баьб мамогга чIоагIагIа эрсашта духьале лоаттае, дына викил могашалга диллача из де ца могаш вале, тIаккха халкъ тIеха гIоттаде деза цо.

Ше оттаяь порядкаш хьалдоаттаяра гIулакха дына кинаса лоархIам мелаб дика ховш йола царизм кавказски бусалба дына керте латтараш шийгахьа баха гIийртай. Жандармий шефо Бенкендорфа Кавказерча тIема чиновникашка 1836 шера ше яхьайтача указане тIа яздаьд: «Кавказера эфендий класс — из я юкъеэзача пайда лургболаш, нагахьа санна боккха на лой а, герза низаца бечул кIезигагIа боацаш, лургболаш йола класс».

Дын ислама керте латтараш шийгахьа бахара паччахьа Iаьдало тайп-тайпарча средствах пайда ийбаьб, цу даькъе царна льготаши хIамилаши телаш. Царизмана хьалхашка къаьстта доккхий хIамаш карагIдуларах бусалба дына керте лаьттараштa хамаьрдаша совгIаташ тийнад ахчаца, лаьттанца, доккхий алапеш телариa. Цу тайпара нохчашкахьа паччахьа правительствана XIX-гIа бIаьшере юкъеяханa хана денз «тешамен шенея» гIулакх деш цу хана шерра боаззаш хиннa моллаш — Iабдул - Къаьдар, Ювсап-Къаьда, Iаббас, Мустафа, Элмарза, кхыбараш.

Россена мутIахьа болча моллаех пайда эцара къаьстта чIоагIа гIулакхаш дIадоладаьд 1844 шера Кавказе наместник волаш вайта хиннача графа Т. С. Воронцова. Тайп-тайпара наькъаш лехаш а нах эцара никъ шерагIа юкъе боахаш а Воронцова вIаштIехьдаьннад моттигера цхьабола дын викалаш, цу даькъе хьалхагIа имама гарга лаьттараш а шийгахьа баха.

Паччахьа администрацe вIаштIехьдоалаш хиннад бусалба дына керте лаьттараштa шоашта юкъерча вIашдувхьаленех, цун цхьабола викалаш Шамалаи цуз методаштен раьза боацаш хиларах пайда эца.

Моттигерча дына керте латтарех паччахьа правительства гIулакхa пайда хила хилар къаьхьоккхача масалех цаI лархIа мегаргдолаш ду 40-ча шерашка Черсашкахьа дIавахача воваш волча бусалба дын Iилмахочо нохчочо Сулейман-эфенде кепайоазон тIа Шамала духьала дийцар. Шамалах хьадачен паччахьа Iаьдалах дIакхийтачен Сулейман - эфенде Шамал бехке ваьв Iаьдал чIоагIдар духьа цо бахача наха Iазап тIаIоаттадеш, кхычар деттача меттаех гувахьа доаца нах боабеш, имаьтера байлда дIабахача наьха гаргарча наха тIаккхувш, байначул тIехьагIа наибий боахамаш, берех бой а деш, къене дIачуххувш, эрсашта карабахача наьха юрташ боахаш, уж тишеш, боахамаш, кхалиах, бераш дIаххувлаш хиларах. Иштта бехке ваьв цо Шамал бусалба дын законагIа доацаш ехьа а, цо ший найбашта шоашта хьашт доацаш бола нах боабе бокъо хана хиларах, цо Дагестанера Iаьдал низагIа ший бе делла хиларахи цига бахача наха паччахьана мутIахьа хургба аьнна хьалхагIа дув биаь боллашехьа а, низагIа герз кара а эцийта уж Россена духьала бахарахи. Уж деррига хIамаш къорIаи шарIои яхачоа духьала лаьрхIад Сулейман - эфенде.

Кавказа шийка чухьара, царизмана мутIахьа бола бусалба дына керте латтараш кийчбара а чIоагIа къахьегаш хинад паччахьа администраце.

ХIаьта Кавказски тIом лаьттача хана бусалба дына керте латтарех дукхагIбоаш эрсашта духьала хиначен Шамал массе метте шарIат чIагIде гIийртачен хана, паччахьа Iаьдал ший махулла бусалба дын влияни кIезигье а шарIата духьала Iадаташ уттаде а гIийртад, судопроизводство моттигера обычеш теркал а еш лелаярца.

ШарIатах ког гIортола еш вола Шамал хьаллоацаш хинкача дына керте лаьттарий царизмана духьалара низ мелбар духьа Кавказерча паччахьа наместника князя Барятински шарIий судий гIулакхашта духхьал духовни дешаш мара царга ца дуташ лоазув оттадарахи Iадаташка хьежжа судопроизводство шерагIа лелаярахи дола дош оттадаьд. Паччахьа администрацеа гIойленагIа хургдолча тайпара Iадатех пайда эца торо хургья аьнна хийттад Барятинскена. Цул совгIа, цо белгалдаьхад, паччахьа политикана аьттув болча тайпара Iадаташ хувца дезаш хилар.

Деррига духовни светски Iаьдал ший бе делла имам Шамала. Ший тIехьа-политически гIулакхашта пайда ийцаб цо исламах. КъорIахи шарIатахи ког гIортола а еш, цо шийна тIехьа мел латтараш декхарийла баьб «газуранца», вешта аьлча бусалба боацарашца герза низаца къовсам лоаттабара наькъ тIа бовла.

Шоай оагIонгахьара бусалба дына керте латтарчаа а паччахьа администраце я товза пайда ийцаб бусалба нах вIашагIтохаргболаш ба яхаш дынах тешараш Iехабеш хиннача панисламизма идеех.

(ДIахододар хурга).

Пропагандиста долча, новкъостала

Грозненски «Трансмаш» заводе нагахьа саг вац штамповщица Чернышева Клавдия Андреевна ца йовзаш цун сий на деши. Цхьа бахьан доацаш дад завода коллективе иштта цун сий далар. Цхьаккха брак ца нийсолаш продукци кийчъеш я из, цудухьа цун продукци ОТК болхлой тIахьожам боацаш дIаяц. Цхьа смена дIахийтаж цо ший сменни норма 170—180 процент кхоачаш ца еш.

СУРТА ТIА: штамповщица К. Чернышева.

С. ХАКИЕВА сурт.

Арахеца продукци — дикагIа

Укх тIеххьарча шерашка Нохч-ГIалгIайчен предприятеша дукха балхаш даьд арахеца продукци дикагIа хилийтара. Из къаьгга гуш да мехкдаьтта химически промышленноста предприятешка. Цар арахецача 16 продукцена паччахьалкхен дикала Знак еннай.

Дукха дикагIа я укх тIеххьарча шерашка ейгача, кхачан промышленноста, машинашчен бытови гIулакхаш дечен предприятеша арахеца продукци.

Из иштта дале а дукха моттигаш нийслу ГОСТ-ен технически хьалашен дIадехараш кхоачаш ца деш. Уж кховчаш ца деча предприятеша арахеца продукци дика дIайодац.

КIезига лоархIам болаш гIулакх дац арахецача продукцена хьокха басар дика хулийтилга, хьекха басар дукха дакаш хиларга хьежжа дикагIа а дукхагIа а ях наделеш, агрегаташ.

Арахеца продукци дикагIа хилийтара цаI хиларах тарра юкъейоалае лаьрхIад басараши лаки хьакхара дикагIйола методаш. Цу деша хетаяь заводашта юкъера дикагIйолча опыта школа хилар. Аргунски «Пищемаш» заводе. Из вIашагIъеллаяр стандарташтен измерительни техникаен госнадзора Нохч-ГIалгIай лабораторен иштта НТО-и ВОИР-и областной советашен.

«Изделешта басараши лаки хьакхара дикагIйола методаш» яха доклад йир «Лакокраспокрытие» яхача Бакински Iилман-производственни объединене производственно-техническиотдела начальника Н. А. Фомичевас. Цо дийцар басар хьакхара дикагIйолча методах. Сенах латт из? Цу хаттара жоп делар школе дакъа лоацараштa докладчико. Цу методах феца дIаухаш басар довц, 30—40 процент лакокрасочни материалаш кхоь, басар хьоккхаш йоаккха ха кIезигIа хул, къахьегама овсарле лакхлу. Массехказза басар хьакха дезаш хилац.

Аргунски «Пищемаш» заводе цу методагIа кхачан емкосташта басар хьоккхаш болх бу массехк шу да. Цудухьа нох лаьца дукха пайдане хIамаш дийцар завода керттерча инженера Е. П. Самуилова. Цох завода хинна пайда малагIа ба? Цкъа-дале, аьлар Евгений Петровича, дIайоххийта лакокрасочни материалаш 30 проценти раетворителаш 20 процента кIезигъелар, къахьегама овсарле 30 процент лакхъелар. Шера производствана хулаш бола пайда 3500 сом да.

Школе дакъа лоацаш хинараш чIоагIа теркам тIабахийта хьежар «ВИЗА-1» яхача цу установкаца емкосташта басар мишта хьокх.

И. МАЙТАК.

БОАХАМ ДЕГIАБОАЛАБАРА ТОРОНАШ

«Грозненский молочный» совхоз Грозненски районе хинна Iеш еррига республике я боккхагIча боахамех цаI ба. Дукха шура, дулх, ялат, тха доакх цу совхоза кхаши хьайбаши кхедераша. ДоккхагIча кхача боахамашка санна дукха гIулакхаш а де дезараш а да.

— Мишта лел цу боахамера гIулакхаш?

Хьожаргда вай лаьттанцара продукташ мишта йоах. ИйслагIча пятилетка диъ шера юкъера лаьрхIача хIара шера 13 процент дукхагIа ялат даьккха, хIаьта хIара гектара хьувкъам 6 процент лакхбеннаб. Нагахь санна бархIлагIча пятилетке хIара шера 15143 тони ялат доаккхаш хиннадале ийслагIа пятилетке цхьан шера доаккхар 17090 тони да. ХIаьта иштта лакхбеннаб хьувкъам я. Эггара дукхагIа ялат даьккхар цхьан гектара тIара 1971 шера — 22,5 центнер.

Укх пятилеткагIа 90 эзар тони ялат даккха дезаш я совхоз. Диъ шера деррига даьккхар 68359 тони я. Паччахьалкхенга 21 эзар тони йохка еза 16200 тони еххай.

Юхедиса ялат даккха торонаш йолаш я, цхьабакъда, дукха къахьега деза.

ХIара гектара хьувкъам лакхбара лоаттабеча къовсаме эггара керттера дар лаьтта леладара культура лакхъяр да. Лаьтта леладара культура юбдача хана теркалде деза тахан дегIаухача Iилмана карагIдувлараш юкъе а кхувлаш экономически боахам дегIаккхувлийта.

Совхоза специалисташа хьалха латтача агротехника карагIдувла керда гIулакхаш хаддайза юкъе а кхувлаш лаьтта леладара дикагIйола метод лелаю — полупар. Цу методах лаьтта леладеш хилча тIунал Iоае соцае я торо хул, хIаьта иштта лаьттан тIерча тIоа тIа хиннача баьцовгIех юхейиса юхкаш кIал а яхе йоххалу. Полупарах обработка ю совхозе ворхI эзар гектара. Из санна долча лаьтта дIайийнача культураша кхычахьарчул 3—4 центнер дукхагIа ялат лу.

Лаьттана гIулакх деча хана фу дIадийначул тIехьагIа лаьтта IотоIадара агроприем юкъе кхув укхаза. Из пайдане долга гуш да. Лаьттанцара дIа ца къасташ юхе ю тIоадал. Цо торо хулийт ший ханнахьа фу хьатIадалийта.

Боккха теркам тIабохийт совхоза специалисташен кхаш леладерашен лаьттанцара хьоанал совьяккхара. ХIара шера 40—45 эзар тони кхо дIаоз совхозе. Массехк агротехнически мероприятеш цхьана чаккхьяхарца мара лаьттангара доала беркат совдаккха йиш йоацилга теркал а деш мелиорацеи химизацеи мероприятеш йиза кхоачашъю. Хьалха хий ца дехкаш хиннача кхашка машинашца хьатIадоахаш хий дехк. Цу дикача гIулакхаша гектара тIара доакха ялат дукхагIа хьлийт.

Ялат дукхагIа даккхара боккхача лоархIаме да гурахьен бIаьсти дIадув ялат из дикагIа, цхьатарра хьалтIадаргдола ха теркал а еш, из ца тулдийташ ший ханнахьа фу дIадер. Предплужник йоаллаш тIехьайийза катокаш йолаш хила деза оахам ду пух. Цул тIехьагIа йоачаш хилча лаьтташца Iайна тIоадал чусоцаяйта макхаш доах.

ХIара гектара тIарча ялата хьувкъам 4 центнер совбаьлар кердача фух дола ялат дIадоах. Боккхача лоархIаме хилар цхьан шера хьахургйола эспарцет дIаер.

ХьажкIаш кхееш къахьегама овсарле лакхъяьй совхоза кхаш леладераша. Дика гIулакх юкъедоаладаьд укхаза. ХьажкIаш дIаювшше а культиваци ю. Цу гIулакха шишша цхьана долаш бритваш оттаду. Иштта шиъ болх цхьана барах дIадодар кходу.

ХIара шера кIезигагIа да ялат даккхарга дIадодар. Укх шера цхьа центнер яккхара 2 сом 75 кепиг мара дахадац. Цхьа центнер ялат даккха 0,09 сага-ди доадаьд. Из лийрхIачул дукха кIезигагIа да.

Шератера шерага лакхлу алапе фонд: 1971 шера из 1250 сом дар, хIаьта укх шера 1400 сомага дIаккхаьчад.

Уж доккхий толамаш доахача овсарле лакха йолаш хьинаре къахьегаш дукха ба совхозе. Цхьобакъда, царна юкъе а лаьттанцара йеала продукташ дукхагIа яхара шерра яьржача социалистически яхье доккхий хьокхамаш доахаш къахьег механизатораша Бекетов Георге, Устаров Абу-Хьасана, Абдурахманов Мазума, Петренко Ивана, Абаев Салмана, кхыбараша.

Растениеводство дегIаухе а хала хьалаш айттад совхоза хьайбай боахаме. Пятилетка дIадахача кхаь шера дуккъал 1973 шера мара паччахьалкхенга шура йоххара план кхоачашъянзар совхозо. ХIара шера лакхлу хьайбай продукташ яхарга дIадодар.

Фу бахьан дя?

Ветеринарни служба йоаггIаш йола йоакхо яц хьайбай: ханнахьа прививкаш яц, бруцеллезаа туберкулезаи духьала обработка яц.

Хьайбашта тешшаме доакъара база Iалашъяра йоагIа терко яц. Доакъар деза хиларга хьежжа лакхлу продукцета дIадодар. Къахьегама овсарле лоха я.

Массехк шера болх бе дIа ца йолайолийташ латт молокопровод, болх беш яц доахан детта агрегат. ХIаьта из кхоачашдара цхьаккха деш хIама дац инженерно-зоотехнически служба.

Укх шера сентябре дукха шура яккхарах КПСС Грозненски райкомен райисполкомен карара кара тела Ше байракх сиаьле а цунах сатийна Iе йиш яц.

Совхозе хIанз а дукха я кхоачашъянза проблемаш. ХьатIаэттай гаьна ца а доахаш боахама чурча резервах лерт тIа пайда эца беза ха. Цо торо лургья ийслагIа пятилетка толамца кхоачашъе.

Л. РУДСКИЙ.

Керда декхараш увттаду

Шоай районе меттел ерригача республике а дика йовзаш я Ленина цIерагIча сунженски колхоза хьажкIаш лелаечун. Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Совета депутата Элиханов Вахий цIи. Цо кулгалдеча механизировании звенос хIара шера дика хьувкъаю «кура хьажкIаш». ХIаьта ийслагIча пятилетка укх къоастамбеча шера а ший участка хIара гектара тIара дукха хьажкIаш чуийцай звенос.

Укх шера 2 звено яр колхозе ялата лаьрхIа хьажкIаш лелаеш. Царна керте латтар ши новкъост — йоккха балха опыт йола Элиханов Вахен, духхьашха из культура кхее дIаволалуш вола комсомолец Эльмурзаев Вахен.

ИйслагIча пятилетка диьлагIа шу дIадолалуш шоашта хьалхашка доккхий декхараш оттадаь, шойла социалистически яхье яьнна къахьега йолаелар звеноша.

Элиханов Вахий звенос ший ханнахьа, агротехника бокъонаша дIа мадеххара чакхдаьхар де мел деза балхаш. Гурахье а зяба аьха Iодиллар хьажкIаш дIаювргйола лаьтта, оахам дешше а цу тIа тессар хIара гектара лоархIам болаш 5 центнер фосфорни, 1,5 центнер калийни, 4,5 центнер азотни удобренеш. Вешта аьлча, хIара гектара тIа тессар 1 тони совгIа минеральни удобренеш. Лаьтта аьха дика тоадаьчул тIехьагIа Элиханов Вахий звенос кхы хьем ца беш синхха дIаболабир кхай тIа хий диллара болх. Лаьттах чуделлийташ техача хиво новкъостал дир хьажкIаш зIиргаш теха чехкка дегIаакийта. Цу кхай тIа хий дуллаш яр Успаев Iумара кулгалдеш йола поливальщикий звено.

Белгалдаккха деза, Элиханов Вахий звенос хьажкIашта зIиргаш тохалехьен уж техачул тIехьагIен шозза культиваци яьлга. КхозлагIа культиваци йир хьажкIий йиъ лорд хьахинначул тIехьагIа. Кхы цIаькхаза культиваци йир хьажкIашта хий хьатIадара зIамига харшаш доахаш. Уж деррига балхаш чакхдаьхар звено технически картага хьежжа.

ХIаьта аьхки а кIезига къахьеганзар звенос хьувкъам дика кхебе гIерташ. Аммиачни селитраца подкормка йир хьажкIашта, нормага кхоачадеш хий диллар кхай тIа.

Шоашта Iунал дарга хьежжа дика хьийкъар хьажкIаш. ХIанз звеной керттера декхар дар лоацача ханеи йоа ца еш еррига а хьажкIаш чуийца яхар.

— Укх шера оаха дIайийнаяр 300 гектар совгIа хьажкIаш. ХIаьта Элиханов Вахий звенос духхьашха дIайийнаяр «Краснодарский-303» яхача гибрида сортах, йола хьажкIаш, — дувц колхоза керттерча агронома М. Хасуева. — Уж еррига хьажкIаш 20 балха дийнахьа чуийца даьлар тхо. Элиханова звенос хIара гектара тIара чуера 42 центнер фуалъяьха хьажкIаш. ХIаьта Эльмурзаева звенос — 28,7 центнер.

Колхоза агронома дувцачох, Эльмурзаев Вахий звенос хьажкIий хьувкъам лохагIа кхебара керттера бахьан да хий дилларен хьажкIашта Iунал дарен гIулакха из тIалат валар.

1975 шера колхозе хьажкIаш кхееш 3 механизировании звено хургъя, — цаI ялата хьажкIаш кхееш, шиъ силоса лаьрхIа хьажкIаш кхееш. ПланагIа 350 гектар йолча, дIаерхI 500 гектар хьажкIаш.

— ХьалхагIе тхоай йолаш йола торонаш а лаьрхIа, керда декхараш отталаьд оаха пятилетка тIеххьарча шера, — дувц агронома. — ХIара гектара тIара чуэцаргья 40 центнерал кIезигагIа йоацаш фуалъяьхан 280 центнер силоса лаьрхIан хьажкIаш. ХIаьта Элиханов Вахий звенос йоах 50 центнерал лохагIа хьувкъам боацаш хIара гектара тIара хьажкIаш чуя шоай торонаш йолга.

ХьажкIаш дIаювргйола деррига лаьтта аьхад колхозе. ХIанз кхашка удобренеш дIаоозаш лаьтташ хьаийдеш ба механизатораш.

М. РАДОВ.

БЕЛОРУССКИ ССР. В. И. Ленина цIерагIча Могилевски синтетически хьоаса беча комбинате 100 эзар тони штапельни хьоаса кийчбаьб. Из доазув даьккхад комбината коллективо планагIа лаьрхIа хинначул цхьайтта бутт хьалха.

Производственни мошносташ дIахо шерьяр, технологи эргаьккха тоаяр, шерра социалистически яхь йоаржаяр бахьан долаш дукхагIа хьоаса арахеца вIаштIехьдаьннад химикий.

СУРТА ТIА: № 3 йолча смена 8-ча технологически лине аппаратчикий бригада бIарчача шера штапельни производстве хьалхара моттиг лелаю. Хьаьса юбилейни тони арахеца ейллен бокъо цу коллектива елар. Аьрдехьара аьттехьа: Ф. Чижов, Н. Тюхтяева, А. Бородиков, Л. Мордасова, М. Коронкевич, В. Думчиков.

Н. ЖЕЛУДОВИЧА сурт.
ТАСС фотохроника.

ХАННАХЬА ХЬАКХАХЬАЦ ПОЧТА

Кхо бутт совгIа ха я тхога газети е письмои хьа ца кхоача. Почта начальнико бехказа ювл «почтальон вац» яхаш. ТIаккха бераш ахийта даьлар тхо почта хьаьь. Шоаш бахачара баьсса цIаберзар уж газети письмош цига хьадала ца тугаш. Хьачувенача моллагIча саго деша а дешаш, тха юртарча бувзама отделене истола тIа ухкаш тоъал ха йоакх гаьнгара нахага хьадаькхача письмоша а яздаьча газеташа а. Моттигаш нийслу уж эттIадеш дIаккхувеаш а.

Цхьан дийнахьа почте дахар тхо хьан бехках да из хьажа. Тхо дIаккхаьчача бувзама отделени къайла яр. Кора хьалхашка даь укх тайпара йоазув дар: «11 сахьатагара 15 сахьатага кхаччалца перерыв я» аьнна. Изза мукъа ха хиларах цеш я дабийа, хьежарах из кхы хьа а ца йийлла, газеташи письмоши кхаь бетта вIаштта хьа ца кхачар хьан бехках да ха йиш йоацаш цIадийраар тхо.

ХIара шера оаха язду «Правда», «Известия», «Грозненский рабочий», «Сердало», «Ленина никъ» яха газеташ. Бакъда дукха хьежа деза тха царга хIанз - хIана хьакхоачарг ма дий уж, яхаш.

Измайлов, Евлоев, Измайлов, Гагиев, Муталиев. Экажкъонгий-Юртара бахархой.

ФУСАМАШ ХОЗА КИЙЧЪЯРА

Укх тIеххьарча шерашка вай республика городашка, районни центрашка хьалъеш латт йоккхий гIишлош: наха чубаха цIеноош, школаш, иштта кхыйола тайп-тайпара объекташ. Денгара-денга хозлуш, шерлуш латт Нохч-ГIалгIайчен столица город Грозный а. Из го йиш я городе массе моттиге хьалдеш латта цIеноош бIаргадайча. Кердача фусамашка шоай керда вахар Iодиллад дукхача наха. ЧIоагIа баркал оал цар гIишлошъерашта.

ИйслагIча пятилетка укх къоастамбеча шера тIаийца социалистически декхараши шера плани ханал хьалха кхоачашъяра низи хьинари на кхоаш къахьег Нохч-ГIалгIай гIишлошъеча управлене цхьоалагIача СМУ коллективо а. Шерра социалистически яхь лаьржай бригадашта юкъе. Цу яхье хьалха латтачарех я белгальянна дика толамаш доахаш хьайоагIа Усамов Алимхадже, Гонтаренко Василе кулгалду комплексни бригадаш. ЧIоагIа барт болаш дика коллективаш я уж. ХIанз уж ба номераш кхоъ-йиъ йолча микрорайонашка наха чубаха пхеза вIаштIардаь 80—119 квартира йола цIеноош хьалдеш. Усамова бригада укх деношка цхьа цIа дIалуш я, хIаьта шоллагIдола цIа ер шу чакхдалалехьа дIадала уйла йолаш ба уж. Цу бригаде болх беш ба тайп-тайпарча къамех бола нах. 54 саг ва цу бригаде къахьегаш. Иштта из хиларах тарра толамаш а во дац цун. Шу дIадоладелча денз 80 квартира йола ши цIа дIаденнад цу бригадас. Злобина методагIа къахьегаш я из. Укх шера итт бетта план 18 дийнахьалха кхоачашйир коллективо. Цудухьа дикка тIехкхоачашйир 11 бетта план.

Шоай балха нормаш 120—130 процент кхоачашъю дукхагIболча болхлоша. ХIанз уж ба чухьнахьара штукатурни, малярни, электросварочни, плотникий балхаш деш. Цу бригада уллув 119 квартира йола цIа хьалдеш йоал Гонтаренко Василе кулгалду бригада а. Укх шера Мауре юкъера школа хьалъеш хиннай из бригада. Цу коллективо а 11 бетта план кхоачашъяьй ханал хьалха.

Цу шинна бригаде дукхача шерашка болх беш, шоай опыти говзали къонахчарна дIалуш бола гIишлошъераш кIезига бац.

ДукхагIча даькъе бригадай толамаш хьахул бригадираша шо-шоай коллективе болх кхетамца вIаштIехьбаккхарах, болхлошта эшар фуд царна харах. Боккха теркам бу бригадираша гIишлон материалий кхомбара, балха ха зехьа ца йоттара. Массаза тIахьожам лоаттабу цар цу гIулакха. Цудухьа тIехь-тIехьагIа шоай балха толамаш лакхдоахаш хьинаре къахбегаш хьабоагIа гIишлошъераш. Укхаза белгалдаккха деза гIишлошъерашта болх сихагIа кхоачашбара новкъарле еш дола кхоачамбоацараш нийслуш хилар а. Уж кхоачамбоацараш да ший ханнахьа царна эшаш йола материалаш ца лоаттаяр. Цу гIулакха бехке я Аргунера аьшка бетона конструкцей завод.

Ценошка баха боагIа нах раьза хургболаш фусамаш хоза кийчъяра социалистически яхье хьалхалаттачарех ба Рубцов Анатолий, Сандова Румая, Иноземцева Екатерина, Эльжуркаева Эсет, Юсупова Мадина, Акуева Баянт, кхыбараш. Дика толамаш доахаш къахьегаш ба къона болхлой Пряников Анатолий, Цицаева Iайшет, кхыбараш. Цар шоай балха нормаш кхоачашъю 110—120 процент.

О. ШАДИЕВ.

ЛОАМАШКАРА ЦIАДОАЛАДАЬД ХЬАЙБАШ

Никъ бIаьха бар. Цхьабакъда цу наьъах дика пайда баьлар Сунженски района Кирова цIерагIча колхоза.

Альпийски даьгIенашка хьайбаш дIадугаш а юха цIадоалалеш а, хIаьта уж цига доажадеча хана а шоашта ла йийзача халонех, бIаргадайнача Iаламах сакъердаме дувц хIана бежа Iуша.

Къона хьайбаш дар цар цига доажадеш хинараш. ХIаьта шинараш сиргIаех къаьста долаш леладир. ХIара Iул йоккха опыт йолча бежа Iуво леладир. Иштта, сиргIай цхьа Iул леладеш вар ший гIулакха говзанч Дакиев Дени. Дийнахьи буса 750 граммал кIезигагIа доацаш дулх тIаккхетийтар цо хIара сиргIа. Иштта хьокхамаш дар шинарий Iул леладаьча Тимергиреев Гелане а.

Цар шинне 50 тони совгIа дулх тIаккхетийтар шоаш леладаьча хьайбашта.

Хьайбашта планагIа доагIачул совгIа дулх тIаккхетийтар бежа Iуша Гилогаев Башира, Часыгов Амерхана, вежараша Эбиргоевгlар Маашен Хасбекен. Лоаман хьалашка шоаш леладьчарех цхьа хьайба юкъерадалийтанзар цар.

Чусоцадаь хьайбаш кхоабаш ба хIанз лоамашкара цIабаьхха бежа Iуй.

В. МАЛЬЦЕВСКИЙ.

КЕРДАДАР ЛЕХ ПИОНЕРАША

Грозерча № 11 йолча Н. Ф. Гикало цӀи лелаеча школа пионерски организаце вӀашагӀъеллай сакъердамеча гӀулакхий клуб. Школе баь ца Ӏеш, шоаш бах-баххача а бу клуба доакъашхоша болх.

ХӀанз «Массаза а кийча да» яхача Ерригсоюзни марше дакъа лоац цар. Иштта 7 «а» классо Болгаре, Польше, Чехословаке берий организацешца, школашца бувзам лоаттабу, 7 «б» класса дешархоша вай космонавтех материал гулъю.

«Цхьаккха а вицвеннавац, цхьаккха а дицценнадац» — цу дешаех латт «ТӀема сийлен» похода маӀан. Боккхача безамца гулъю дешархоша моастагӀчох майра леташ, вай социалистически Даьхен сий а из ший лоӀамах хилар а лорадаьрех йола материалаш. Фашистски гӀаьрахошта духьала тӀом баь нах лох бераша, тӀема шерашкара архивни материалаш, сурташ вӀашагӀтох, фронтовикашта дагадоагӀараш дӀаязду. Масала, 6-ча класса дешархоша Магомадова Ирас, Абрамова Наташас, кхычар хьалехай тӀем тӀа дакъа лаьцарий П. С. Запашне, С. А. Цатурьяна, И. В. Воробьева, А. А. Джугутханова, иштта кхыбарий тайпан цӀераш. ХӀанз цу бӀухоех альбом кийчдара материалаш гулъеш ба дешархой.

Иштта школе чакхдоах къонахчала кӀираши урокаши. Пионераш болча хьоашалгӀа боагӀа Сийлахь-боккхача Даьхен тӀема ветеранаш. Иштта школе хиннаб 4-чеи 5-чеи классий дешархоша Манкиева Маретеи Мирабшили Зурабеи хьалеха тӀема доакъашхой В. С. Зорин, И. Е. Шнарин.

БоккхагӀчарна хьалхашкара шоай бехктокхам бовзаш, дег чура йоакхо еш шефал леладу школа дешархоша шоай ираз бахьан долаш шоай низи унахцӀенои дӀаеннача наха.

Шерра баьржаб школе тимуровски болам. Цун балха кулгалдеш я «Тимуровец» яха штаб (командир Плоский Саша). Дешархоша шефал леладу «Березка» яхача микрорайоне бахача тӀема ветеранашта, цар чакхъяьхай «ЦӀе седкъа», «Турпалхой вайна уллув ба» яха операцеш.

Иштта дика вӀаштӀехьдаькхад школа пионерски дружина шоай зоне бахача ветераний йоакхо елга, даим Ӏунал эшараш гуча а боахаш, метта болча ветеранашта газеташ, журналаш, политически художественни литература дешилга, цӀагӀа эпар делга.

ВӀашагӀ а елла болх беш я школе «Са Дaьхе» яха клуб. Цига дакъа лоацаш ба 8—10 классашкара дешархой. Цар Ӏомаю вай республика революционни истори, промышленность, халкъа творчество. гӀорбаьнцача наьха вахар, каст-каста вӀашагӀкхетараш, сайренаш чакхйоах. Массаза сакъердаме а керда, пайдане хӀамаш довзаш а чакхйоал уж.

Школе иштта вӀашагӀъелла я милицеи пожарникийи къоначa доттагӀий отрядаш а. Пожарникий къонача доттагӀаша чакъяьхай «Школа», «Юхасоцаве зӀамагӀвар», «ЦӀи» яха операцеш.

СССР пожарни охрана историхи, хӀаьта иштта вай города пожарни охрана историхи дукха материалаш гул а яьй гулъеш а ба дешархой «Поиск» яхача операцена юкъе а баха.

ХӀаьта иштта дешархоща чакхъяьккхар «0—1» яха Ерригроссийски рейд, Ӏомадир пожарни гӀулакх, дакъа лаьцар «Зарница» яхача ловзара чуйоагӀача пожарно-прикладной спорта яхьашка. Цига котбаьлар дешархой Дахкильгова, Торшина, Симонов, Астамирова, иштта кхыбараш. Переменашка школе чу а коа а ха деш хул милице доттагӀий.

Даьржад школе пионераш тӀема-патриотически уйлашца хьалкхебара пионерски отрядий, дружинай болх дикагӀа дӀабахьара, хьинар дегӀаахара новкъостал деш дола «Зарница» яха тӀема-спортивни ловзар. Школа къонача юнармейцаша дӀахьу тохкама болх, дакъа лоац советски халкъа тӀемеи къахьегамеи сийлен моттигашка гӀолла походаш еча, Ӏомаду герз, яхье бувл спортивни ловзарашка. ХӀаравар ва юнармеец хила безам болаш, бакъда дикагӀа дешараш, дисциплина дикаяраш мара бац цу ловзаре дакъа лоацачарца.

Р. ЯНДИЕВА.

Пограничи застава начальник воккхагӀа вола лейтенант Козлов Михаил кхыча мехкашкарча моастагӀех Советски сандоазув лора я деш турпал сандоазув лора а деш турпал саьнна веннав 1951 шера 3 сентябре. ХӀанз из застава цун цӀерагӀа я. Цу хана цун виӀий Юрай кхо бутт мара баьнна хиннабац, хӀаьта хӀанз из пограничи бӀун лейтенант ва. Пограничи командни училище толамца чакх а яьккха Юрий дукха ха йоацаш ший даь цӀерагӀча заставе гӀулакх де венав.

СУРТА ТӀА: лейтенант Ю. Козлов.

П. КУЗНЕЦОВА сурт.
ТАСС фотохроника.

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

Ангола хала денош

Португале фашистски режим дӀаьйккхачул тӀехьагӀа цун колоней къаман-кортамукъален низаша лоаттабу къовсам дикача оагӀорахьа кердабаьлар. Мехка чурча политически вахара демократизаци ярца цхьана къаман-кортамукъален болама кулгалхошца лиссабонски правительства барт бир африкански колоннешта кортамукъале ялара дуккхача лоархӀамегӀа долча дешаех. Гвинея-Бисау яха Республика хилар бакъдир. Мозамбике ханна йола правительство хьайир. Цхьабакъда Анголана деколонизаци яра дош хӀанз а кхоачашданза да.

Ангола португальски тӀема совета президента алмирала Алва-Роза Коутиньюс дукха ха йоацаш бахача нахага тӀахьехам беш, мехка чурча хьалах дийцар, хургдолча вахара Ӏалаьмате из новкъарле еши деколонизаци яра процесс халача оттаеши долга белгалдеш. Цу тӀа цо къаьстта белгалдир кагийча националистически группировкай тийша балхаши мехка чура хьал тоадара новкъарле еш дола расови ларда тӀа дувла политически довнаши. Фуд Анголе хулаш латтар?

Ховча тайпара, кулгаш язлаьд португальски эскаран моттигерча къаман-кортамукъален болама отрядаштеи юкъера тӀом сацийтарах йолча соглашенена. Кортамукъале яккхара новкъа хьалхара этап яр из. Деколонизаце шоллагӀа этап хила еза хувцалургйола правительство хьаяр. Цун керттера декхар — кортамукъале хьакхайкаяра кийчо елга.

Кхы цхьаннахьара а доацаш духхьал укхазара дӀадолалу цхьадола чоалхане хӀамаш. Керттера кхо низ ба мехка доал шо-шоай караэпа гӀерташ. Ужаш ба, дуккагӀа реалистически йола программа хьалхашка уттаю Агостиньо Нето керте латта Ангола мукъаяккхара тӀехьа бола Халкъа болам (МПЛА), Ангола мукъаяккхара къаман Фронти (ФИЛА) Еррига Ангола мукъаяккхара тӀехьа йола Къаман союзи (УНИТА).

Колонизатораштa духьала лоаттабеча къовсаме доккхагӀа дакъа лаьцар МПЛА патриоташа. Цхьабакъда хӀаьта а МПЛА кулгалхоша мехка доал шоай караэпа ца гӀертарал совгӀа кортамукъален Ангола хьаяр духьа хьалха шоашта юкъе хинна цатоам бицбалийта кхыча националистически боламашта хьалха латтараш тӀахьех. Къаьстта белгалдаьдар из бахьан МПЛА коалиционни правительствана юкъеяха кийча йолга. ХӀаьта ше еш хиннача заявленех цхьанне тӀа А. Нетос кхыча боламаша хьалдаш йолча «Ӏаьржача национализма» духьала къамаьл дир,— «Ангола кортамукъален дешаш кхоачашде дезараш африкански дукхагӀбараш бале, кӀезигагӀа болча кӀайбарий хьакъехьа Ӏаьржача рассизма политика лелае лаьрхӀадац тхо, —аьлар цо. Ангола бокъонца кортамукъеи ираз долаши хилийта безам болча берригача наха баха моттиг я мехка».

Анголера хьал тоа ца далийтарах шоай хӀама ца хуле а из цу тӀа кхачар мукъагӀа дӀаьхдалийта гӀерт кӀайча поселенцех бола аьттехьара экстремисташ. Родезийски ӀаьдалагӀа йолча кортамукъаленга кхача гӀерт уж. Цхьабакъда лиссабонски Ӏаьдало духьале ю цу курса. Цул тӀехьагӀа хьахилар марионеточни «африкански администраци» хьаяра проект. Проекта авторий УНИТА тешам беннаб. Цун доттагӀаша яхачох, цу организаце ший хана гера ийлора колонизаторашта духьала лоаттабаьр миссел. ХӀаьта хӀанз цун политикана Малхбузен империалистически низаша хоалуш влияни ю.

Кхыча мехкашкарча монополешкара дукха средстваш ийю Ангола реакционни низаша, МПЛА-на дискредитировани е гӀерт. Цунца уж новкъарле е гӀерт патриотически коалиционни правительство хьаяра. Мехка пропаганда еш латт сепаратистски гӀулакхаш леладара. Масала, цхьайола группировкаш Кабинда — дукха мехкдаьтта доаллача ангольски провинце кортамукъаленна тӀехьа я. Цхьабакъда мехка этта хала хьал кхы а чоалхане дакъа гӀерташ цар мел леладераш та духьале ю патриоташеи португальски тӀема Ӏаьдалашеи.

«Тхо дега тӀареи тешамеи чакхъяккха гӀерт Анголе деколонизаци яра процесс, — аьлар дукха ха йоацаш Альва-Роза Коутиньюс. ХӀаьта Кабиндерча сепаратистски тенденцей хьакъехьа аьлча, ООН-еи ОАЕ-и принципаш лелаергья Португале. Мехкдаьттаца йӀаьхий йола Кабинда анклава дӀа а ца къастийташ, хӀанзарча цун доазонашка Ангола кортамукъале дӀакхайкаелга Ӏаладергда цо. Духхьала из бахьан долаш тӀема Ӏаьдалаша дукха ха йоацаш Луанде Кабинда мукъаяккхара Фронта гӀулакхаш дӀахо леладе мога ца деш соцадир, хӀаьта цига тӀема низ дукхагӀа тӀа а ээаб. Цхьабакъда, мехка порядок лоаттаеи цун доазув лорадеи африкански правительства низ дӀакхаьчача, тӀема эскараш арадоахаргда».

Реакцен моттигерча цар хулашеи фуннагӀа леладарах Ангола прогрессивни низаша португальски демократашца айхха гӀулакхаш а леладеш, мехка бокъонца йола кортамукъале бахьан къовсам лоаттабу. Ангола хургдолчун кхел е езар халкъ ду цар яхар нийса да.

В. ХМЫЗОВ. (АПН).

ТОЛАМ БАККХА ӀОМАБЕ

СОЧЕРЧА ФУТБОЛЬНИ ФИНАЛАХ ЙОЛА ЗАМЕТКАШ

Тахан вайна массанена дика хов, хьатӀадоагӀача шера «Терек» хьалхарча лиге ловзарг йоацилга.

Дагадохаргда вайна, футбольни финале вайбараш мишта лайзар. 20 ноябре Сочерча «Центральный» яхача стадионе Казанерча «Рубинаца» лайзар грозненски футболисташ. Ура! Толам! Счет 3:1 йолаш вайчар эшабир казански футболисташ. Цига толарах «Тереках» хилар РСФСР чемпион. Вай футболисташта елар дошо медалаши чемпионий ленташи. Хеталора хьалхарча лиге бовлара «баьццара сердал» ма согаеннайий вайчарна аьнна. Цкъарчоа-м иштта хетар из, тӀаккха гӀулакх кхыча тайпара дийрза мала. Вай футболисташа ала хӀара доацаш дика дӀайслайора атакаш, цига дакъа лоацаш хулар берригаш а. Бакъда шоай наӀараштa кхыча команда футболисташ тӀабийрзача сов сихбенна, уйла ца еш ловзарах гӀалат бувлар вайбараш. Из бахьан долаш судахочо 11 метрови бургац хьожайир «Терена» наӀарашка. Цу тайпара хьожаяь бургац вайна чутоха вӀаштӀехьдаьлар «Рубина» команда футболистий.

ДӀахо «Терек» лайзача матчаша хьахьекхар вай футболисташ махеттара дика кийчбенна боацилга. АргӀанарча шин матчах «Терек» эшайир фрунзенски «Алгасеи» харьковски «Металлистои». ХӀаьта «Янгиер» яхача узбекски командаца хинна матч чакхъяьлар цхьаккха а ца толаш.

Хьаэцаргья вай, масала, «Терека» футболисташ фрунзенски «Алгайца» лайза матч. Хьалхарча таймах цахаддаш вай команда наӀараш йолчахьа атакаш еш бар киргизски спортсменаш. Ший махулла «Алга» командагахьа га довккхаш вар судахо К. Смирнов а. Духхьал хьалхарча тайме 14 штрафной бургац тохийтар цо вай команда наӀараш йолчахьа. Счет 1:0 йолаш котбаьлар город Фрунзера футболисташ.

Счет 2:2 йолаш матч чакхъяьнна яле а, кхы дикагӀа ловзанзар вайбараш «Янгиераца» а. ХӀаьта харьковски «Металлисто» вай команда эшайир счет 2:1 йолаш. Цу шин матче шоай наӀарашка 2 бургац чутехараш вай шоай футболисташ бар.

ТӀеххьарча матче ала хӀама доацаш дика лайзар «Терек». Счет 3:0 йолаш цо эшабир Карагандерча «Шахтера» футболисташ. Цхьабакъда, оалаш махиллара, поезд дӀаяхар: «Алга», «Рубин», «Металлист» яха командаш дукхагӀа очкош яхарах хьалчуяьлар хьалхарча лиге.

Физически низ болаш хиларах чакхдоалаш дац гӀулакх. Цунца цхьана ший нерваш лораеш, сов сиха ца луш, уйла яь ловзаш хила веза хӀара футболист. Иштта хилча толам боаккхалу спортсменашка. ХӀаьта команда тренерий керттера декхар да цу тайпара футболисташ кхебар.

Е. ГРУДИНИН.

ШИЙ БОЛХ ДУККХА БЕЗАШ

Ийс шу да Шалински района Сержень-Юртарча юкъерча школе Яхаджиева Даку Ахмедовнас болх бу. Цу юкъа чӀоагӀа дезаденнад цунна бераш, хӀаьта ше хержача профессех декхе а яьинаяц. Ший низ, хьинар, дега йӀовхал дӀалу цо бераштa. Из кхета а деш шоай хьехархочунна товра де а гӀерт дешархой. ХӀаьта из де хала а дац — дика дешар, боккхагӀчар сий дар, массе оагӀорахьа хӀамах сакхеташ хилар, эшшача денал хилар. Из да хьехархочо ший дешархошкара дӀадехар. ХӀаьта цу хьакъехьа царна аьттув баьлча, чӀоагӀа гӀад а йода Даку Ахмедовна.

Хьехархочун говзалцара безам ший хьехархошкара Перепелица Таисия Петровнагареи Данилович Александра Ильиничнагареи хьакхаьчаб Даку Ахмедовнага. Таисия Петровна эрсий мотти литературеи хьехаш яр. Цо дезадалийтар йиӀига литература, из яр цунна Пушкин. Гоголь, Толстой, Лермонтов вовзийтар а...

Шоай предмет дика ховш, эздел долаш — цу тайпара дег чу йижар цунна уж шаккхе а. Цу хана, ворхӀагӀча классе дешаш йолаш, хьехархо хила, махулла царна тара хила дош делар Яхаджиевас.

Цунна дагалаьттар кхоачашхила дезаш а дар. 1961 шера педучилище деша а яха хьехархочун говзал караерзаеш хул йоӀ. ДӀадахар дешарах дизза хиннa дийъ шу. ХьатӀаэттар хьехархо йолаш из класса эгӀара хьалха духьалъяха езаш хинна ди. ЦӀаккха а йицлургьяц ше енна хьалхара урок, зӀамигача берий дегашка бaькха хьалхара гӀа.

Школе болх а беш заочно Нохч-ГӀалгӀай паччахьалкхеи института филологически факультет йистеьяккхар Дакус. ХӀанз кхо шу даьннад цу хана денз.

Балха тӀа эшшача ца ховр хьаоалаш, дӀахаьттачов жоп луш дика гӀодир цунна опыт йолча хьехархоша З. Л. Эльдарова, К. Хасимиковас, А. А. Ганукаева, иштта кхычар.

— Балха тӀа карагӀдаьнначох царна декхарийла я со, цар новкъосталца баьккхар аз хьалхара гӀа, хӀаьта цар шоашта ховр камаьрша соца декъа а декъар, дувц хьехархочо.

Сержень-Юртарча юкъерча школе тахай безамца йоаккх Яхаджиева Даку Ахмедовнай цӀи. Коллективе дикагӀа лоархӀачарех цаӀ я из.

Школе дикагӀчарех я Даку Ахмедовна кулгалхо йола 7«а» класс. Ерригача школе хьоккхам луш дика дешаш ба Харипов Аюб, Астамирова Бабаци, Абубакарова Луиза, Улубаев Аслан, Дикилиева Хэди, иштта кхыбараш.

Дизза дакъа лоац 7«а» классо школе чакхйоахача мероприятешта юкъе а. Массаза а призовой моттигаш а йоах. Къаьстта белгалъяьлар из дукха ха йоацаш тиша аьшк гулдеча. Кхо тонн тиша аьшк гулдир цун классо, из лийрхӀагӀачул кхозза дукхагӀа дар.

Цкъа, «Ялат кхедер — сийдола професси» яха сайре чакхъяьккхар Даку Ахмедовнас ший классе. Дешархоша шоаш кийчдир хингалаш, локъамаш, пельменеш, сырникаш, иштта хьоарах дола кхыдола дaараш. Сайренга хьийхар цӀи хеза ялат леладераш «Автуринский» совхоза Къахьегама Цӏеча Байракха ордений кавалераш Сайдулаев Шахид, Чамаев Сум-Ӏумар, иштта кхыбараш. Вай мехка керттерча рузкъах — ялатах йийшар дешархоша стихаш, иллеш аьлар.

Хьанна хов, цу сайрене мел дешархоша ялатаца, вай кхоабача лаьттаца ший вахар дувза соцам баьб.

Б. АХМАДОВ.

ФЕ ХИЛА

Наькъашкара авареш кӀезигъяра керттера да водителаша наькъа бокъонаша яхар дар, дисциплина лораяр, фе хилар.

ДӀададахача кӀирагӀа хьалхарчул кӀезигагӀа да наькъашка хинна хатараш. Дале а, гӀалвахa хьалха да: авареш хӀанз а хул республика наькъашка. Автомобилий сиха лела йиш ца хилар бахьан долаш хьалха санна кхераме-м яц уж авареш. Масала, 2 декабре республика наькъашка 6 авари хиннай, цхьан сага човнаш хиннай, шийтта автомобиль йохаяьй.

Ханкальски улицагӀа воагӀаш ГАЗ-24 23-67 ЧИГ автомобила водитела С. Кадырова тӀаьдача наькъа тӀа ца йоагӀача тайпара аййир машина сухал. Духьала йоагӀача автобуса тӀатехар ше тӀаваьгӀа автомобиль. Шаккхе машина балха пайдана йоацаш йохайир.

Наькъа хьал теркал а ца деш кхерамеча моттиге автомобиль сов сиха лаллар бахьан долаш ГАЗ-53 яха машина кӀалтӀар кхессар № 1 йолча шурий совхоза водитела А. Кулиева.

Фе хиларца, теркам лакхбаларца белгалбувлаш бац автобусий водителаш а. Иштта, № 1572 йолча автоколонна автобуса водитель А. Дибашев Моздок - Кизляр яхача трассе гӀолла воагӀаш дохк доаллача, транспортал хьалха вала цхьанна тайпара мегаргдоацача хьалашка трактора хьалха вала гӀертар. Цигача ши машина вӀашагӀкхийттар. Шаккхе водитель чӀоагӀа лозавир. ХӀаьта кхы вогӀа чакхдала а тарлора из гӀулакх.

Иштта дохк доаллача хаьа сов сиха автомобиль лаллар бахьан долаш авари йир Ташкалински транспортни контора автобуса водитела У. Аюпова.

Укх деношка дукха лозабу гӀашлой ДукхагӀча даькъе уж шоаш хул цу гӀулакха бехке. Масала, тратуараш йоацача моттиге цхьаща бола гӀашлой транспорт лелача наькъа тӀа гӀолла ух. Из кхераме да, къаьстта баьдеча хана: духьала йоагӀача машино луча сердалах водитела гӀашло бӀарга ца гуш хила а мег. Цудухьа, тратуар йоацача моттиге гӀашлой наькъа аьрда оагӀорахьа гӀолла йоагӀача транспорта дуxьала аха беза.

Доккха ши хатар хилар гӀашлоша дувзаденна 1 декабре. Цу дийнахьа Гудермески АТХ автобуса водитела А. Копейкина Гудермесе наькъа тӀа гӀолла воагӀаш хинна корта бохабеш дола малар а менна хиннача гӀашлочоа тӀатехар машина.

Цу тайпарча хьалашка саг вийра Урус-Мартановски района Мартан-Чу яхача юрта. Водитель къайлаваьннав.

ДӀададахача кӀирагӀа ерригa а 39 авари яьй, кхо саг вийнав, 17 сага човнаш яьй.

А. ЧЕБУШЕВ.

ДИКАГӀДАР— ВАХАРЕ

Шелковской районерча культучрежденеша чӀоагӀа теркам тӀабахийта леладу укх тӀеххьарча хана керда оамалаш цӀейши шерагӀа вахара юкъе доаладара гӀулакх. Дика чакхйоах цу дешашта хетаяь сайренаш Ново - Щедрински, Червленски, Шелковской, кхыдолча культура цӀеношка. Укхаза массе ханара гӀулакх а хинна дӀаэттад керда дезалхо тӀаккхетар торжественно дӀаязделта, эскаре гӀулакх де болха кагирхой торжественно накъабоахилга, къахьегаме хьалха латтарий сий делга, пенсе болхараш накъабоахилга, иштта кхыдараш.

Белгалдаьккхача кхоачам ба ах шера цу дешашта хетаяь культура учрежденеша 71 сайре чакхъяьккхалга.

Кагирхой патриотически кхетам чӀоагӀбеш дика чакхъяьлар дукха ха йоацаш Ново-Щедрински культура ЦӀен болхлоша (директор Г. И. Афоночкин) чакхъяьккха кагирхой Советски Эскаре накъабахара хетаяь торжественни сайре. Цига вӀашагӀкхийттабар станице баха дуккха нах. 19 сагвар эскаре волаш — селхан «Коминтерн» колхозе токараш, шофераш, слесараш хинна. Уж берригаш а торжественни сайрен президиума юкъе хержар. Дог тохадолийташ дар эскаре болхараштa наказ луш колхоза парткома секретара Н. А. Юшкова, хьехархочо-тӀема ветерана Г. А. Таранова, кхычар даь къамаьлаш.

Эскаре болхарий цӀерагӀа къамаьл даьча В. Рожкова дош делар даьй сий лакха лоаттаде, тешшаме Даьхе лораеш хила.

Колхоза правленеи комсомола комитетеи цӀерагӀа эскаре болхача кагирхошта маьхера совгӀаташ делар. Художественни самодеятельносто концерт гойтарца чакхъяьлар сайре.

Керда оамалаш цӀейши шерагӀа вахара юкъедоаладеш дукха болх бу Бороздиновски культура ЦӀенои (директор Л. И. Крылевская) клуба советои. Дика кийчъеш чакхйоах укхаза къахьегама ветеранаш пенсе бахийтара, дукха бераш дола ноаной безбара, керда даь бераш дӀаяздара, кхыча дешашта хетаяь торжественни сайренаш.

Къона дезал вӀашагӀкхетар торжественно белгалдоаккхилга районни культура ЦӀагӀа хул. Цу гӀулакха белгалдаьккха шоаттди. Цу дийнахьа укхаза баьхке хул шиъ-кхоъ къона мари нускали шоай новкъосташца, гаргарча нахаца. Дукха нах вӀашагӀкхийтта, доккха цӀей долаш саьнна хоза кийчдаь хул культура ЦӀа. Кердача дезале вӀашагӀкхета лаьрхӀараш дӀачубуг марей нускалеи цӀагӀа. Цига царна хьехам лу. ТӀаккха уж регистраци еча зале болх, локхаш музыка а йолаш. Цига тухацеи маьхкацеи мари нускали тӀаэц даьшаноаноша. Цул тӀехьагӀа ЗАГС-а заведующе Е. Смирновас цхьан дезале вӀашагӀкхетарца лоаца боаккх къобалчарна. Марей нускалои кулгаш язду, тешама вӀаши дошо гӀоазараш дохк. Кердача советски дезале вӀашагӀкхийттараштa ловцаш доах гаргарча нахе, доттагӀаша. ТӀаккха доладу халхараш. Обряд чакхйоал марей нускалои Ленина памятника улув зизаш дахкарца.

Иштта къоначарна массе а хана дага латтаргдолаш чакхдоаккх оаха керда дезал хьахилар.

Т. ЗИНЧЕНКО,
районни культура ЦӀен методист.

Редактор Т. А. ТЕБОЕВ.

Дукха ха йоацаш революци хиллачул 9-гӀа шу дездаьа Заир Республике дукха теркам бу къаман кадрах квалифицированни специалисташ кийчбара.

СУРТА ТӀА: Киншасерча республика столицерча цхьан дешара заведене занятеш.

Камера Пресс—ТАСС сурт.

ТЕЛЕВИДЕНИ

10 декабрь
I ПРОГРАММА

9.00 — Передачай программа. 9.05 — Босбола телевидени. Ӏуйрийнара гимнастика. 9.20 — Кердадараш. 9.30 — Босбола телевидени. «Гургал беттача сахьата йола солю» яха фильм-спектакль. 15.25 — Передачай программа. 15.30 — «Бригада» яхача телевизионни документальни фильма премьера. 15.45 — «Поэзия». Павел Шубин. 16.15 — Вай Даьхен историн очеркаш. 16.45 — «Энергетика дакъе экономически вӀашӀ невкъостал дара совета мехкаша цхьана къахьегар». 17.30 — Кагирхошта йола программа (нохчий меттала). 18.00 — Документальни фильм. 18.10 — «Кхалнаькъ кхеда вай юкъара йоакхо е еза». КПСС-а обкома инструктора Яковлевой выступлени. 18.20 — Киножурнал. 18.30 — «Сагий закони». 19.00 — Ког-соалозаш фигурни хахкара йола «Московски ког-соалозаш» яха дунен халкъашта юкъера яхь. Перерывах — «Спортлото» тираж. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — Пушкина лирика дӀаеш РСФСР-а халкъа артиста Ефремовс. 22.10 — Босбола телевидени. «Илли дӀаала вай доттагӀий» яха Соловьев-Седой илли. Концерт. 23.05 — Кердадараш. Передачай программа.

II ПРОГРАММА

17.30 — Босбола телевидени. «Говза кулгаш». 18.00 — Кердадараш. 18.15 — Босбола телевидени. Самукъане ноташ. 18.30 — Нохч-ГӀалгӀай чу гӀолла. Информационни программа (эрсий, гӀалгӀай меттала). 18.50 — Хоамаш, реклама. 18.55 — Киножурнал. 19.05 — Вай советски нах да. Грозненски шурий совхоз. 19.30 — Шоана, бераш. 19.40 — Дунен халкъашта юкъера обозрени (нохчий меттала).

11 декабрь
I ПРОГРАММА

9.00 — Передачай программа. 9.05 — Босбола телевидени. Ӏуйрийнара гимнастика. 9.20 — Кердадараш. 9.30 — Босбола телевидени. «Папаиин волча хьоашалгӀа». 10.05 — Пушкина стихаш дӀаеш РСФСР-а халкъа артиста Ефремовс. 10.40 — Классически ашарий концерт. 15.25 — Передачай программа. 15.30 — Босбола телевидени. Социалистически мехкий телевидене документальни фильмай программа. 16.15 — Фурманов. «Чапаев». Передачана юкъе дакъа лоац СССР-а халкъа артиста Бабочкина. 17.00 — Ӏилма—тахан. 17.30 — Босбола телевидени. Бераштa бола фаьлг. 18.00 — Юкъарча хьайбашта дика Ӏа доаккхилга вӀаштӀехьадаккха (гӀалгӀай меттала). 18.10 — Документальни фильм. 18.20 — Идеологически фронта бӀухой. Лектор Вилегжанин. 18.30 — Нохч-ГӀалгӀайчу гӀолла. Информационни программа (эрсий, нохчий меттала). 18.50 — Киножурнал. 19.25 — Босбола телевидени. Экрана тӀа кинокомеди я. «Бриллиантови кулг» яха художественни фильм. 21.00 — «Ха». Информационни программа. 21.30 — Босбола телевидени. Ког-соалозаш фигурни хахкара йола «Московски ког-соалозаш» яха дунен халкъашта юкъера яхь. 22.15 — Босбола телевидени. Марио Дель Монакоца вӀашагӀкхетар. 22.45 — Кердадараш. Передачай программа.

II ПРОГРАММА

18.00 — Кердадараш. 18.15 — Телевидене Волгоградски студе передача. 19.25 — Киножурнал. 19.35 — Хамидов. «Бож Ӏаьла». Нурадилова цӀерагӀа долча театра спектакль. (нохчий меттала).

РАДИО

10 декабрь

6.30 — «Юртара Ӏуйре» (эрсий меттала). 7.20 — Республикански газетий обзор. 8.25 — Юртбоахама къахьегамхошта дола концерт (гӀалгӀай меттала). 16.00 — «Вай доладой болча» яха корреспонденци (гӀалгӀай меттала). 16.15 — КПСС-а 24-ча съезда соцамаш кхоачашде. «ТӀехьабусараш хила йиш яц», яха передача (нохчий меттала). 16.30 — Пропагандиста долча новкъостала. «Сага ше социальни гӀулакх хьинар долаш дӀададахьар вай вахара лоархӀаме гӀулакх да» яха беседа. Автор ва философски Ӏилмай доктор Ануфриев (нохчий меттала). 16.45 — Къонача болклоошка хьалхалаттарий опыт дӀайовзийта» яха корреспонденци (эрсий меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гӀалгӀай меттала).

11 декабрь

7.20 — Республикански газетий обзор. 8.25 — Владимир Ильич Ленин атеистически кхетамца нах кхебари» яха беседа (эрсий меттала). 8.45 — «Саг йоалаяра а дезала а гӀулакхашта юкъера дӀаяхача заман юхедиса дына во гӀулакхаш» яха Цицкиевой беседа (гӀалгӀай меттала). 16.00 — КПСС Советски райкома хьалхарча секретара Абдуллаева «Хьинар долаш къовсам лоаттабе» яха корреспонденци (эрсий меттала). 16.15 — Дына деза деноши обрядаши, къамий гӀулакхаши, традицеши и ала гӀертараштa бола критика Историн, меттеи, литературан Ӏилма-тохкама института социологен Ӏилмаи коммунизман сектора заведующе Межидова выступлени (нохчий меттала). 16.30 — «Суда гӀанда тӀа вагӀа Солса-хьажий мурдий товбаи керте латта Ярдаров» яха репортаж (эрсий меттала). 16.50 — Дына догмашта моттиг яц. «Комисси болх беш я». Малгобекски горисполкома председателя Яндиева выступлени (гӀалгӀай меттала). 18.00 — Керда хоамаш (эрсий, нохчий, гӀалгӀай меттала). 19.30 — Атеистически дувцараш (нохчий меттала). 19.45 — Атеистически кхетамца кагирхой кхебар. ВЛКСМ-а Нохч-ГӀалгӀай обкома секретара Холохоева выступлени. (гӀалгӀай меттала). 20.00 — Сатирически куплеташ (нохчий меттала).

ХАОТТАМ

Тахан республике гӀоллеи Грознеи хувцалуш морхаш йолаш, лоадама йоачан а йоацаш, малхбузехьара секунде 3—7 метр чӀоагӀа мух а хьекхаш ха хилеи фегара температура республике гӀолла 1—6, Грозне 4—6 градус йӀовхал йолаш хилеи тарлу. Кхоанеи ломмеи морхаш а йолаш, юкъ-юкъе екха а екхаш лоадама йоачан а йоацаш, цхьаццайолча моттигашка дохк а доаллаш, къулба - малхбоалехьара секунде 5—10 метр чӀоагӀа мух а хьекхаш ха хилеи фегара температура бийсашка 1—6 градус шелал йолаш, деношка 1 градус шелалгара 4 градус йӀовхалга кхоачаш хилеи тарлу.

МЕТЕОСТАНЦИ.

Нохч-ГӀалгӀай АССР Лакхехьарча Совета Президиума аппарата болхлоша чӀоагӀа хала а хеташ коамбу республика Лакхехьарча Совета Президиума Приемни заведующега А. Т. Тутаевга цун нана ТУТАЕВА Мехьте Сайбат ялархь.

ТХА АДРЕС: 364051, г. Грозный, Ленина улица, 11 (3-гӀа этаж). Телефо наш: редактора — 3-44-96; редактора зам. — 3-39-11; бехкто кхама секретара — 3-34-38; партийни вахарен культуран отделе — 3-61-46; промышленноста отдела — 3-42-30; юрт боахама отдела — 3-42-28; письмоаш отделеи бухгалтереи — 2-60-71.

НАШ АДРЕС: 364051, г. Грозный, ул. Ленина, 11 (3-й этаж). Телефоны: редактора — 3-44-96; зам. редактора — 3-39-11; ответственного секретаря — 3-34-38; отделов партийной жизни и культуры — 3-61-46; отдела промышленности — 3-42-30; отдела сельского хозяйства — 3-42-28; отдела писем и бухгалтерии — 2-60-71.

Газет зоадувл цинна вен шеттен денош.

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Революце проспект 7/84. Типография изд-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции 7/84. Заказ 11592.